

Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi

Yıl: 10 Sayı: 38 Ağustos 2010

Sahibi

T.C. Dışişleri Bakanlığı adına
Mithat RENDE
Büyükelçi, Ekonomik İşler Genel Müdürü

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ş. Serap ÖZCOŞKUN
Elçi, Çok Taraflı Ekonomik İşler Genel Müdür Yardımcısı

Yönetim Adresi

T.C. Dışişleri Bakanlığı
Balgat- Ankara
Tel: (0312) 292 16 06
Faks: (0312) 292 27 85
Web: <http://ues.mfa.gov.tr>
E-posta: sozcoskun@mfa.gov.tr
bsaygin@mfa.gov.tr

**Üç Ayda Bir Yerel Süreli Yayın Olarak Yayımlanır.
Ücretsizdir.**

*Kapak, Sayfa Düzeni ve Baskı
Afşaroğlu Matbaası
Selanik Cad. No: 64/2 Kızılay-Ankara
Tel: (0312) 425 22 44 – 425 41 67
Faks: (0312) 425 11 09
E-posta: Farukafsar@gmail.com*

Baskı Tarihi

Ağustos 2010

ISSN: 1306-8431
1306-844X (e-yayın)

İÇİNDEKİLER

“Biotechnology for Turkey”

Dr. Selçuk ÖZCEADA.....

“A Note on the 2008 Food Price Crisis From an International Political Economy Perspective”

Özgür ÇALIŞKAN.....

“Çok Düzlemli Yönetişim’den Bölgesel Yönetişime ya da Bölgesel Kalkınma Ajansları”

Kemal ATMACA

“Genetiği Değiştirilmiş Organizma (GDO) Nedir? Sorular ve Yanıtlar – I”

Prof.Dr. Selim ÇETİNER.....

“Gelecekte Talebi Artacak Meslekler ve Eğitimin Artan Önemi”

Dr. Necdet KENAR.....

“Geleceği Görmek: Dünyada ve Türkiye’de Gelecek 10 Yıllık Dönemde Önem Kazanacak Meslekler”

Yıldız Öztürk BALAMİR

Türkiye Kalkınma Bankası

Abdullah ÇELİK.....

Bu dergide yayınlanan gözlem ve görüşler değerli yazarlara aittir.

Dışişleri Bakanlığı’nı bağlamamaktadır.

SUNUŞ

Değerli okurlar,

Dergimizin 38. sayısında yine zengin bir içerikle sizlerle beraberiz.

Bu sayıdaki makalelerimizden ilki Dr. Selçuk Özceada'ya ait. Sayın Özceada "Biotechnology in Turkey" başlıklı makalesinde 21. yüzyılda bilimin önemli mesafeler alması beklenen ve yeni buluşları beraberinde getirmesi umulan biyoteknoloji konusunda ülkemizde atılabilecek adımlar için değerli önerilerde bulunmaktadır.

Uzmanlar, önümüzdeki yüzyılda bir gıda krizi yaşanacağını ifade etmekte. Bu çerçevede, Sayın Özgür Çalışkan'ın 2008 yılında gıda fiyatlarında yaşanan artışı ekonomik, siyasi ve sosyal politikalar açısından değerlendirdiği makalesi ayrı bir önem kazanmaktadır.

Üçüncü makalede Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Başkanlığı Sayın Kemal Atmaca "Bölgesel Kalkınma Ajansları" hakkında bilgi vermekte ve bu konuda ülkemizdeki durumu ele almaktadır.

Geleceğimiz için bir diğer hassas konu ise Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO). Prof.Dr. Selim Çetiner, yalnızca ülkemizde değil dünyada da farklı görüşler yaratan GDO konusundaki kapsamlı makalesinin birinci bölümünde GDO'lar hakkında bilgi sunmaktadır. Makalenin ikinci bölümü bir sonraki sayımızda yayınlanacaktır.

Bu sayımızda ayrıca 21. yüzyıla bakışla devam eden ve gelecekte gözde olacak meslekleri ele alan iki makalemiz var. Dr. Necdet Kenar gelecekte yüksek bir talebin olacağı meslek alanlarını ve eğitimin artan önemini inceliyor. Sayın Yıldız Öztürk Balamir de bu alanlarda değişime ayak uydurabilmek için yapılması gerekenlere ilişkin görüşlerini bizimle paylaşıyor.

Türkiye Kalkınma Bankası Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdürü Sayın Abdullah Küçük tarafından hazırlanan son makalede ise Banka'nın kuruluşu, gelişimi, faaliyetleri ve hedefleri hakkında bilgi yer almaktadır.

Yeni sayımızda tekrar buluşmak dileğiyle.

BIOTECHNOLOGY FOR TURKEY

Dr. Selçuk ÖZCEADA (*)

While many nations and regions are faced with the daunting prospect of building a commercial bioscience base from scratch multiple existing assets were evident, including but not limited to:

- A widespread university R&D infrastructure and human capital focused on basic bioscience research and application of advanced bioscience knowledge.
- A small but growing base of emerging Turkish human biotechnology enterprises, including companies in advanced fields such as diagnostic products and genetic testing for personalized medicine approaches.
- A leading presence in industrial food biotechnology, most notably in the area of commercial yeast products and associated fermentation technology.
- Presence of almost all major multinational pharmaceutical companies and many domestic generic drug manufacturers.
- Close proximity to major European, Middle Eastern, Asian and emerging international markets combined with an advantageous cost structure and available labor.

The presence of these assets gives Turkey a base of bioscience capabilities upon which further progress can be made. However, there are significant gaps in the bioscience economic development continuum. For true technology-based economic development to flourish, it is important to have complete systems of technology, talent and capital functioning properly. Any major gaps in this system manifest themselves in slow growth and lagging comparative performance. The key elements for high performance are:

(*) Bosfor Bioscience Partners, www.bosforbio.com, sozceada@bosforbio.com

- **INNOVATION** – Having a strong intellectual infrastructure, such as universities and public or private research laboratories that generate new knowledge and discoveries and encourage entrepreneurship and commercialization.
- **COLLABORATION** – Having efficient mechanisms through which knowledge is transferred from one person to another or from one company to another. This usually includes the presence of both formal and informal collaborative peer-to-peer and institution-to-institution networks.
- **INFRASTRUCTURE** – Having the advanced R&D facilities, technologies, business collaboration and incubation centers, advanced communications and modern physical infrastructure required to compete on a global stage.
- **TALENT** – Home to highly skilled and adaptable human capital not only in the field of R&D and innovation but also within the technical workforce in general. In addition, Business Development people experienced in negotiating licensing deals, and people with knowledge of establishing and valuing Intellectual Property are essential resources that can catalyze the building of leading biotechnology ventures.
- **INVESTMENT AND GROWTH CAPITAL** – Successful regions are able to provide ready access to funding for all phases of business development. This requires capital for very early stage market and proof of concept investigations, intellectual property protection, pre-seed, seed, venture and long-term expansion capital. Without access to capital, good ideas never get off the ground, or fledgling business enterprises are lost to countries that do have ready sources of capital.

The following analysis illustrates the development stage of Turkey in each of the above areas:

	Current Situation	Potential Gaps
Innovation	<ul style="list-style-type: none"> • Many universities engaged in basic research in biomedical and bioscience fields. Scientists trained in Turkish universities and major international universities bring a diversity of skills and knowledge. • A small base of commercial bioscience companies bringing new products to market. 	<ul style="list-style-type: none"> • Very little applied, translational and pre-clinical research capacity. • Limited clinical trials activity or track record in the general area of pharmaceuticals, combined with inexperience of domestic companies in trials management. • Limited university culture for entrepreneurship and

	<ul style="list-style-type: none"> • Major enterprises engaged in industrial biotechnology – especially in yeast and fermentation technologies (their innovation capability needs further analysis). 	<ul style="list-style-type: none"> commercialization of innovation. • Traditional academic reward structures do not encourage faculty commercial research, patenting or business start-up activities. • Limited academic IP protection or IP trading expertise, or technology transfer capabilities. • Few role models
Collaboration	<ul style="list-style-type: none"> • Developing interest in collaborations evidenced by attendance of >200 people at the conference event. • IKEV and Bosfor shows leadership in bringing together universities, organizations, companies and individuals necessary in the growth of a Turkish biopharmaceutical industry. 	<ul style="list-style-type: none"> • Limited cross-institutional knowledge of capabilities and interests from one university to another • Traditional academics, with limited experience in industry/university collaborations, contract research and commercial contracting • Potential lack of faculty/researchers with track record of R&D relationships and advisory relationships with major biotechnology and biomedical technology multinationals. • Little communication between academic and commercial biotechnology players. Structures to enable regular communication will aid mutual understanding of each others' issues and challenges, promote trust and facilitate R&D and service collaborations.
Infrastructure	<ul style="list-style-type: none"> • Significant investment made by universities in modern genomics capacity. • Several comparatively new universities and laboratory resources. • Modern airport, public transportation and 	<ul style="list-style-type: none"> • There may be gaps in the advanced technology resources required to facilitate both basic science discoveries and pre-clinical research (MRI, functional MRI, PET, etc. for small animals) • Very limited capabilities and

	<p>telecommunication resources</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cosmopolitan quality of life and advanced cultural resources of Istanbul and Turkish society well poised for attraction and retention of skilled human capital 	<p>infrastructure for proteomics and bioinformatics</p> <ul style="list-style-type: none"> • Limited clinical trials units across Turkish hospitals and health systems. • Lack of clustering
Talent	<ul style="list-style-type: none"> • Knowledgeable university-based research faculty with both domestic and international bioscience experience. • Small base of existing bioscience companies (ranging from recent start-ups through to major multinational companies) have evidently been able to source the personnel they need. • Evident strengths in English language usage (important since English has become the international language of biosciences). 	<ul style="list-style-type: none"> • Lack of deep pool of experienced bioscience entrepreneurs and management personnel • Relatively small base of bioscience faculty at each university, with even smaller number interested in entrepreneurship • Limited base of existing bioscience companies means that workforce education and training programs, specific to the sector's needs, is not yet in place and will need to be developed.
Capital	<ul style="list-style-type: none"> • Some nascent angel and venture fund resources. 	<ul style="list-style-type: none"> • Evident lack of very early stage proof-of-concept, market research and gap funding available through universities, or other sources, for academic entrepreneurs. • Limited pre-seed and seed-funders with any experience in biotechnology and bioscience business start-ups. • Lack of venture capital funds. • Current nominal levels of deal-flow make it challenging to form or grow early stage risk capital funds. • Unclear university regulations with respect to IP protection and ownership may limit faculty equity and interests in start-up activity.

Recommendations

1. The conference was just a one day event. It provided an excellent introduction to opportunities and assets for bioscience in Turkey and it admirably brought together a comprehensive range of stakeholders. Turkey is in the early stages of its bioscience business development, but there is evidence that it is a suitable place for the growth of this industry. The conference also clearly highlighted the need for a bioscience development roadmap strategy as there are significant gaps in the “biomedical development chain” that need to be completed or “repaired” for the real potential to be realized. A bioscience development roadmap strategy would work to identify the gaps, profile their extent, and detail the actions, required resources, action timeline and organizations/parties responsible for each step along the way. While requiring more thought and investment, a road map would preclude blindly pursuing well trodden paths which may be difficult to compete in and ultimately unprofitable. In advance of developing a roadmap, however, a solid understanding of bioscience core competencies is essential. This requires both quantitative and qualitative research to identify established and emerging clusters of research strengths, and the potential linkage of these strengths to future growth markets and commercial opportunities. Thus, a three-part project is recommended for developing a bioscience technology development strategy for Turkey:
 - Completion of a core competency assessment to determine the specific established and emerging R&D strengths in bioscience within Turkey’s research universities and public and private research institutions.
 - Completion of a strengths, weaknesses, opportunities and threats (SWOT) analysis and gap analysis to determine the current situation in regards to forming a complete bioscience development chain.
 - Development of a platform-based economic development strategy, outlining the key investments that need to be made in terms of innovation, collaboration, infrastructure, talent development, capital availability and technology-based economic development policy required to engender desired economic growth around bioscience.
2. In the absence of a detailed study of the three steps outlined above, but with the limited information obtained from the conference, the following organizational recommendations were made:
 - Establish regular networking meetings on a quarterly basis where commercial and academic participants can meet and build relationships (“people do not collaborate with strangers!”). Encourage companies to place staff in university laboratories on a collaborative basis and vice-versa. Efficient network is also essential to enable firms to pool marketing efforts, for example, towards Branding

- Turkey Internationally, lobbying for political support, developing industry standards, etc.
- Establish strong international collaborations, looking East (eg KOBIOVEN in Korea), as well as West [eg USA, UK, (Italy: CNBBSV – Italian National Council on Biosecurity, Biotechnology and Biosciences at Prime Minister’s Office; ASSOBIOTEC – Italian Biotechnology Development Association).
 - Establish enterprise education for research workers. This can begin with short introductory courses for all sponsored by IKEV and/or State Planning Organization and be followed by in-depth training in specific areas (eg. IP, licensing deals, venture finance etc) for those who wish to pursue further training.
 - Recognition of biotechnology commercial achievement in academic circles as equivalent to traditional academic publication achievement. One example of this could be to make commercial achievement in terms of collaboration with commercial companies, technology licensing and spin-out company formation explicit targets in HR promotion policies. This will require high-level discussions at YÖK, TÜBİTAK, State Planning Organization, ministry of Industry, Ministry of Education and any other relevant organization that has a say in achieving this change.
 - Establish technology transfer (TT); either in each main research-based university, or initially more realistically, an external consultancy based TT company. The TT company can perform technology audits for the main research universities and assist with some early win opportunities to blaze a trail.
 - At least some of the early companies formed should be based on know-how or IP from more than one university, or from collaborations between companies and universities to give greater critical mass to the new companies and to establish the culture of collaboration. This is the way biotechnology companies develop products in Europe /USA. Products are developed by a number of partners, as the expertise in all areas do not exist in any single company – not even in the multinational pharma companies who also work on a collaborative basis to obtain access to the best technologies etc.
 - Several initiatives, such as technology-based business plan competitions in universities, gap financing, usiness incubators and training programs can be used to leverage existing entrepreneurial energy.
 - Build pools of qualified and experienced people to form the management teams for new biotechnology ventures. This will obviously not be something that can be achieved immediately but is urgent to start. The UK Economic Development Office has a good program recruiting board members and advisors. Ex-patriot Turks can also be tapped. Such recruits can also assist global business development efforts by contributing their global networks. These pools of people

will probably be in short supply but can be carefully rationed. Early stage companies, for example, do not need a full-time CEO, BD and IP person. The CSO can run the company day to day under supervision of a part-time CEO. This will allow the best use of scarce management resources and sharing of learning across companies.

- Establishment of a successful sector will require government support in a variety of ways. It would be helpful if the government would provide some early seed finance for new companies at least for a period of time (eg. provide seed capital fund to enable funding of up to €250,000 for a number of ventures for the first 5 years to lubricate the establishment of a technology transfer capability). This would also provide a 5 year window to establishment private sector financial infra-structure to develop with some positive successes arising from government funding to raise the sector profile. Funding may focus on investment to transform existing industries. Waste products from brewing or agricultural operations, for example, can be used to develop new business lines, or even support firms working on new fast growth areas such as genomics and human health. Focusing on firms whose operations which may be improved by investing in biotechnology overcomes challenges with obtaining venture or other risk-based capital. Furthermore, the success of these firms can build strong examples to drive further transformation or even compel venture capital investment.
- Much of Turkey's current biotechnology-related activity is directed at the internal markets. Efforts should be made at building global brand recognition for Turkish biotechnology products and assisting more companies in marketing and selling their products globally.

3. Sectoral recommendations:

Several potential pathways to bioscience development may already be evident, based on some of the conference discussions, with the caveat that a thorough and professional evaluation has not been performed.

- The traditional path of pharmaceutical development based on university-based basic science research may be unlikely to be a near-term, high growth opportunity for Turkey. The cost and time involved in this pathway may be forbidding. Furthermore, even if successful drugs are forthcoming through this pathway there is no guarantee that their ownership or indeed production would ultimately be in Turkey.
- Turkish pharmaceutical companies may invest in foreign biotechnology companies and/or products, bringing home those parts of the development work that can be more cost-effectively performed in Turkey.
- Attraction of investment from international pharmaceutical and biotechnology companies, and contract service providers, for contract clinical research and contract manufacturing based on Turkey's comparative advantages in terms of operating cost and access to European, Middle Eastern and Asian markets.

- Biomarker identification and genetic evaluation of existing and potential compounds for treatment of genomic and multi-factor diseases and disorders. This could include mining the existing pharmacopoeia for drugs that may be re-purposed based on genetic analysis.
- Further development of genomic diagnostics and associated services in personalized medicine. This could be combined with Turkish hospital/medical services to take advantage of the growth in “medical tourism”.
- Agricultural and industrial biotechnology – leveraging Turkey’s comparatively large land-mass and self-sufficient agricultural resources for development of a leading position in biomass-based biotechnology (bioenergy, green chemicals, biorenewable technologies) and advanced food and feed product technologies (functional foods, nutraceuticals, biopharming, etc.) The pathway to market in these fast-growing areas of commerce are far shorter than for human biomedical products and have much lower levels of risk and capital investment.

This article was prepared from information gathered during a symposium organised by Turkish Pharmaceutical Manufacturers Association (IEIS) and organized by Bosfor Bioscience Partners.

A NOTE ON THE 2008 FOOD PRICE CRISIS FROM AN INTERNATIONAL POLITICAL ECONOMY PERSPECTIVE

Özgür ÇALIŞKAN (*)

Abstract

The aim of this paper is to examine the 2008 global food price crisis from an international political economy (IPE) perspective. The paper contends that while most attention has been focused on short and long-term reasons of the crisis, it is essential to rethink the IPE aspects of growing food insecurity to envisage the forthcoming effects of the issue and design the policy responses to it. In this perspective, the main argument of this paper is that despite the shadow of ongoing financial and economic crisis, the global economy needs an urgent, comprehensive and global package to address the high food prices and propose some policy changes across the globe. In this vein, the issue has been analyzed with the Frieden and Lake (2000) framework that includes four dimensions, e.g. domestic societal, domestic institutional, international economic and international political views. This approach captures both the relationship between the international and domestic political economies and the relationship between the state and social forces/groups.

Key Words: Food Prices, Agriculture, Trade Policy, International Political Economy

1. Rising food prices as a global issue

Food prices have risen since 2005, and even accelerated in 2008. According to UNCTAD data, the global food prices increased by 83 per cent between 2005 and 2008. While maize prices almost tripled, wheat prices increased 127 per cent, and rice prices increased 170 per cent between January 2005 and June 2008 (Mittal, 2009: 1). Given a specific example, the price of a tone of wheat which provides the bulk of the diet for many of the poor in developing countries (like rice), climbed from US \$105 in January 2000, to US \$167 in January 2006, to US \$481 in March 2008 (Economist, April 19, 2008). The latest global trends show food prices finally stabilizing and declining after months of sharp increases. The crisis is, however, far from over¹.

Forecasts for the medium-term predict continuing high prices, because of structural changes in supply and demand. In other words, the research papers published by the international economic organizations (FAO, OECD, World Bank) project that the recent increases in food prices were not a temporary phenomenon, and suggest that prices for most food crops are likely to remain well above 2004 levels through 2015 (World Bank, 2008: 1-2; Mittal, 2009: 2).

Although food prices are not ordinarily the focus of major high-level international forums (G-8, IMF-WB meetings etc), currently high prices have been a source of macroeconomic instability affecting budgets including soaring costs for safety net schemes, trade balances, price stability and of course household disposable incomes in most of the world. They are also a

(*) Foreign Trade Expert, Undersecretariat of the Prime Ministry for Foreign Trade

¹ For following the updated data and developments: <<http://www.worldbank.org/foodcrisis>> and <<http://www.ft.com/foodprices>>.

serious social and humanitarian concern and really matter for poor people who often spend more than half of their income on food. High food prices have led to colossal domestic and global distributional effects and social unrest and eventually highlighted the need for international cooperation on better management of global food supply.

In this perspective, the main argument of this paper is that despite the shadow of the ongoing financial and economic crisis, the global economy needs an urgent, comprehensive and global package to address the high food prices and propose some policy changes across the globe. The argument depends on analyzing the causes and impacts of the issue and quick responses to it. The importance and urgency of the issue has been further highlighted by the international political economy (IPE) frameworks. In this vein, the issue has been analyzed with the Frieden and Lake (2000) framework that includes four dimensions, e.g. domestic societal, domestic institutional, international economic and international political views. This approach captures both the relationship between the international and domestic political economies and the relationship between the state and social forces/groups.

2. Bad luck or bad policies: Economic and political reasons of rising food prices

The reasons of rising food prices can be divided into economic factors (demand and supply sides) and national policies. On the demand side, growing per-capita-income in China, India and other developing countries has raised demand for food, notably meat and the related animal feeds. Rising production of subsidized and protected² biofuels in the United States (US) and European Union (EU), stimulated by soaring oil prices (also by the energy security and climate change concern), boosts demand for maize, grains, sugar and palm oil to produce ethanol and biodiesel. These shifts in land use reduce the supply of cereals available for human consumption. Speculation in commodity prices by investors including hedge funds may have contributed to price rises.

On the supply side, since modern farming is so energy-intensive, rising energy prices mean increased costs for fertilizers, machine operations and transport. Short-term supply shocks including poor harvests in some big exporting countries (in Australia, EU and Ukraine in 2006-2008) are another factor. Currently, some exporting countries have imposed taxes, minimum prices, quotas and bans on exports of rice and wheat, which affect negatively the supply.

For broad policy side, today agriculture remains the most distorted sector of the global economy. The Uruguay Round Agreement on Agriculture (1994) took a major step forward by bringing the sector within the purview of the World Trade Organization (WTO) rules but its success is very limited. It is clear that subsidies and protectionism in the North has had detrimental impacts on farmers in the South and current food price surge. Domestic and export subsidies and indirect financial support to farmers in the US and Europe have depressed global prices, lowered farm income and export revenues, and contributed to economic decline in many developing countries which have comparative advantage in agriculture. Despite protectionism

² The irony is that with biofuel subsidy programs in the US and Europe, the lack of free trade is creating inefficient uses of globally available crop lands for biofuel production. By removing these trade barriers, land use would be more efficiently allocated, resulting in lower agriculture prices than today.

mainly driven by politics, not market forces, the present food crisis would be a golden opportunity to initiate a reform in multilateral trade system.

3. The asymmetries: Distributional effects of rising food prices

From the IPE perspective, rising food prices have heterogeneous and powerful distributional effects both among countries and within them. The traditional trade theories tell us that whereas within countries the losers are consumers, especially the poorest, the gainers are producers. Among countries, on the one hand net food importers are hurt; on the other hand food exporters improve their terms-of-trade. However gains and losses are not equally distributed over the social groups and countries, depending on different endowments, elasticities, and policy distortions.

Firstly, for analyzing the international terms-of-trade effects of rising food prices on countries, identifying whether a country is a net exporter or net importer of agricultural products is decisive. In this vein, the position of countries can mostly be explained by Hecksher-Ohlin theorem focusing on endowments of countries and factor intensity of food products.

In this perspective, a sharp distinction must be drawn among the poorest developing countries identified as the Least Developed Countries (LDCs)³; the Cairns Group developing countries which have a strong comparative advantage in agriculture⁴; and other developing countries (India, China etc). As Panagariya (2005) argues, a large number of the developing countries and the vast majority of the LDCs are net food importers⁵. So, the surge in prices hurts their real incomes. On the other hand, the major beneficiaries of rising food prices are the second group of developing countries (The Cairns Group was also largely behind the inclusion of agricultural liberalization in the Uruguay Round and has been the principal driving force behind the push for agricultural liberalization in current WTO Doha negotiations). The other major beneficiaries are some developed countries that decrease the costs of transfers to their farmers at least.

Secondly, the distributional impacts of rising food prices can be serious within all countries. In this vein, the Stolper-Samuelson theorem argues that a change in the price of a product- for the sake of argument, let us say an increase- would more than proportionally increase the return to the factor that is used intensively in the production of that good. Therefore the real incomes of owners of that intensively used factor will unambiguously rise (Alt et al. 1994).

In this perspective, the impacts depend on whether the household are a net seller/producer or a buyer/consumer of food (which is determined in part by whether they live in urban or rural

³The first group contains all countries in sub-Saharan Africa; Afghanistan, Bangladesh, Bhutan, Cambodia, Lao, Maldives and Nepal in Asia; and Haiti in Central America.

⁴ The second group contains Argentina, Brazil, Chile, Colombia, Costa Rica, Indonesia, Malaysia, Philippines, South Africa, Thailand and Uruguay.

⁵ 48 out of 63 Low Income Countries are net importers of food. Even among the Low Middle Income Countries, 35 out of 52 are net food importers (Panagariya, 2005).

areas), as well as on net supply elasticities (a large enough price increase can turn them into a net seller even if they are not one initially). So, while millions of very poor growers of food products are much better off due to rising food prices, poor people in urban areas are affected the worst. At this point, as Rogowski (1989) and Alt et. al. (1994) show, the governments are much more sensitive to the urban poor, who can create greater political instability than the rural poor due to their concentration and absence of traditional social support networks unlike the rural areas. As the Economist points out in the issue on April 19, 2008, with rise in rice and wheat prices, riots on the streets of the Philippines, Egypt and Haiti and moves by India, Vietnam, Cambodia and China to restrict rice exports, food has suddenly become a critical political issue.

As Alt et. al. (1994) predicts, more extensive government intervention might be desirable from consumers' point of view, but will be resisted by farmers and agro-industry, and the political strength of the latter is high in the developed countries. In developing countries, where much of the population remains rural, farmers have less clout, but many food buyers are themselves farmers, so the political cleavages are more complicated.

4. Diversity in the policy responses to crisis

Policy responses to food crisis differ greatly over the countries and regions. On this issue, as Rodrik (2005) states, the institutional diversity performs a valuable economic and social role. There are good reasons for institutional diversity. Firstly, societies differ in the values and norms that shape their institutional choices⁶. Secondly, different elements of a society's institutional configuration tend to be mutually reinforcing ("path dependence" or "hysteresis"). Thirdly, the special position and needs of developing nations are another dimension. The severity of food crisis may require domestic institutional innovations that can depart significantly from Western ideals of "best practice". In addition, the veto player approach of MacIntyre (2001) is also useful for understanding the variety of responses over the countries, by explaining the relationship between policy stability/sticky and policy volatility/flexibility and number of veto players in the political system.

Although trade policy measures are highly inefficient tools for redistributing income, the design of public policies to address rising food prices is conditioned by political economy factors. As Rodrik (1995) states, the strength of different interest groups is a critical factor in influencing policy choices and determining what solutions are feasible. Even in cases where countries are net suppliers of food to world markets, governments may face strong incentives to put in place protective measures (such as currently Turkey).

The current policy responses can be divided into three broad classes (WB, 2008: 3-10):

(i) *Social transfers and other safety nets*: The targeted cash/food transfers to vulnerable groups support the purchasing power of the poor without (or less) distorting domestic incentives to production, and without reducing the incomes of poor food sellers. A number of countries,

⁶ To take an obvious example, unlike Americans, Asian societies correspondingly favor extensive redistribution and traditional social protection schemes.

including Bangladesh, Madagascar, Cambodia, and India, are using self-targeted food-for-work programs, while others, including Afghanistan and Angola, use emergency food aid distribution to vulnerable groups. The scale, targeting efficiency and value of such transfer programs tend to be directly related to country's levels of development, administrative capacities and fiscal burdens. So, they are not always a feasible option in low-income countries with weak administrative capacities.

(ii) *Trade policy and domestic fiscal measures:* Reducing tariffs and internal taxes on targeted food with taking consideration the public finance balance is a good option without trade-distorting effects. In terms of subsidies, several countries (mainly in the Middle East-North Africa-Pakistan) have a long history of using bread or grain subsidies specifically targeted to the poor. On the other hand, for countries that are basic food exporters, there have been political pressures to ban or tax food exports recently. These policies tend to have a limited impact on domestic price levels and a significant negative effect on earnings for domestic producers and exporters. More importantly, they can also lead to sharp price fluctuations in importing countries and harmful effects on the global trade system thereby fragmenting the world market still more and penalizing poor net-importing countries.

(iii) *Policies to enhance longer-term food supply:* High food prices present an opportunity to stimulate the production and may facilitate the implementation of politically difficult trade reforms. They can also help to reverse a generally declining trend in government, private sector and foreign direct investments (FDIs) in the agricultural sector, especially in developing countries with unused agricultural potential. In this vein, public investments in basic transport and logistics infrastructure, agricultural research, securing property rights, institutional set-ups giving small farmers access to finance, inputs and information, improving administrative capacity of public agencies contribute to tackle with the supply-side constraints of developing countries (especially LDCs) to export (North, 1989).

5. Conclusion

Although there are big constraints to global cooperation due to the heterogeneity of interests and huge distributional effects among and within countries and uncertainties and market failures about the issue, policy recommendations for the global policy-makers can be classified into three broad categories: humanitarian; reform in global trade system; and expanding long-run supply. Aid agencies and international organizations including UN, WB and IMF should provide more support to developing countries to improve social safety nets in the short run and food production in the medium term. Improved coordination across such organizations, donors, and national efforts will be critical. Secondly, developed countries (G-8 members) need to revisit and rationalize their trade-distorting policies in perspective of multilateral negotiations. Finally in the long run, the right policies and favorable investment climate are needed to help farmers/agro-business including FDIs produce more food. G-8 members must “choose between fragmenting world markets still further and integrating them, between helping the poor and letting even more starve and between investing in improving supply and allowing food deficiencies to grow” (M.Wolf, Financial Times, April 29, 2008). Unless they act now, the world may face a downward spiral of trade restrictions (like 1930's beggar-thy-neighbor policies at lower scale), higher cost of living and social unrest.

References

- Alt, J. and M. Gilligan (1994), "The Political Economy of Trading States: Factor Specificity, Collective Action Problems and Domestic Political Institutions", in J .A. Frieden and D.A. Lake (eds) (2000), *International Political Economy. Perspectives on Global Power and Wealth*, Fourth edition, Belmont C.A.:Wadsworth, 327-342.
- Cohn, T. H. (2008), *Global Political Economy: Theory and Practice*, Fourth edition, New York: Addison Wesley Longman.
- Deardorff, A.V. and R. M. Stern (2002), "What You Should Know About Globalization and the WTO", *Review of International Economics*, 10(3), 404-423.
- Economist*, April 19, 2008.
- Financial Times*, April 29, 2008.
- Frieden, J.A. and D.A. Lake (2000), "Introduction: International Politics and International Economics", *International Political Economy. Perspectives on Global Power and Wealth*, Fourth edition, Belmont C.A.:Wadsworth, 1-18.
- MacIntyre, A. (2001), "Institutions and Investors: The Politics of the Economic Crisis in Southeast Asia", *International Organization*, 55(1), 81-122.
- Mittal, A. (2009), "The 2008 Food Price Crisis: Rethinking Food Security Policies", *G-24 Discussion Paper Series*, 56, UNCTAD, Geneva, June.
- North, D. (1989), "Institutions and Economic Growth: A Historical Introduction", in J .A. Frieden and D.A. Lake (eds) (2000), *International Political Economy. Perspectives on Global Power and Wealth*, Fourth edition, Belmont C.A.:Wadsworth, 47-59.
- Panagariya, A. (2005), "Six Fallacies," *World Economy*, 28(9), 1277-1299.
- Rodrik, D. (1995), "Political Economy of Trade Policy", in G. M. Grossman and K. Rogoff (eds.), *Handbook of International Economics, Volume 3*, Amsterdam: Elsevier, 1457-1494.
- Rodrik, D. (2005), "Feasible Globalizations," in M. Weinstein (ed.), *Globalization: What's New?*, New York: Columbia University Press, 196-213.
- Rogowski, R. (1989), "Commerce and Coalitions: How Trade Affects Domestic Political Alignments", in J .A. Frieden and D.A. Lake (eds) (2000), *International Political Economy. Perspectives on Global Power and Wealth*, Fourth edition, Belmont C.A.:Wadsworth, 318-326.
- World Bank (2008), *Rising food prices: Policy options and World Bank response*, April.

“ÇOK DÜZLEMLİ YÖNETİŞİM”DEN “BÖLGESEL YÖNETİM”E YA DA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Kemal ATMACA (*)

Özet

Bu çalışmada; bölgesel kalkınma ajanslarının ortaya çıkışı, neliği/niteliği, İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları uygulamaları, ayrıca bölgesel kalkınma ajanslarına “eleştirel bakış”ın getirdiği yorum ve açıklamalara değinilecektir. Bu başlıklar altında bölge kavramının yönetim yapısı içindeki yeri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bölge, bölgesel kalkınma ajansları, yönetim, çok düzlemlî yönetim, Türkiye’de kalkınma ajansları.

I- GİRİŞ

1970’lerde kalkınma modelleri arasında popüler olan “toplum kalkınması”, “kırsal kalkınma”, “yerel kalkınma”, “köysel kalkınma” gibi kavramlar (Yavuz, 1968 ve Geray, 1971) günümüzde yerini yeni kavramlara bırakmaya başlamıştır. 1980’lerden itibaren neo-liberal politikaların etkisi arttıkça, aşınan ulus devletin sahip olduğu değerler de değişmeye ya da dönüşmeye başlamıştır.

Bu bağlamda, özeysel yönetimlerin güç kaybetmeye başladığı, özelleştirme ve serbestleştirme yaklaşımlarının yaygınlaştığı, yerel yönetimlere ve hizmet yerinden yönetim kuruluşlarına daha fazla yetki göçerildiği bir dönem başlamıştır (Keleş, 1992).

1990’lardan sonra liberalleşme politikalarının artışı ve yoğunlaşması yanında, küreselleşme olgusu ile birlikte, bölgeler arası dengesizlik ve eşitsizliklerin giderilmesi ve yerel birimlerin ekonomik gelişiminin sağlanması, yerel birimler ve bölgelerin birbirleri arasında iletişim/etkileşimlerinin artırılması yeni yönetim teknikleri gerektirmektedir (Özer, 2006: 59).

Kaldı ki; “yönetişim” ya da “çok düzlemlî yönetim” (multi-level governance) şeklinde adlandırılan bu tekniklerin aynı zamanda “demokratik yaşama bir katkı” olduğu da (Argüden, 2007), toplumun kimi kesimleri bakımından kabul gören görüşler arasına girmeye başlamıştır. Ancak bu fenomene, ulus devlet “taraf”ından bakan bakış açısı, yeni soru/sorun/sorunsalları gündeme getirmiştir. Bunların başında; bölgesel gelişme politikalarının araçlarından olan bölgesel kalkınma ajanslarının, özeysel yönetim içindeki konumuna ilişkin kuşku gelmektedir (Övgün, 2008).

Öyle ki; bazı görüşlere göre yönetim kavramı ve bölgesel gelişme politikaları, bölge esasına dayalı yarı-üniter devlet ya da federal devlet dizgesine doğru atılan adımlardır (Oyan, 2005 ve Güler, 2006). Bölge kavramından ne anlaşılması gerektiği ise, bu konunun en tartışmalı alanlarından olsa gerektir.

(*) Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Başdenetçisi.

Aslında bölgesel kalkınma ajansları bağlamında; yakından izlenmeye başlanan bölge bazlı gelişme modellerini, AB sürecinde atılan emin adımlar, küresel rekabetin içselleştirilmesi (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006) ve dahası “bölgesel yönetimlere doğru gidişin ilk ışıkları” olarak gören bir yaklaşım, izlenmeye değer gözükmemektedir ki; şimdi buradayız.

Burada, yönetim kavramı ve bölge kavramlarının iç içe geçmişliği, küreselleşmenin bu kavramları kuşatması, küresel aktörlerin birbirini etkilemesi, “Yeni Dünya Düzeni”nin ulus devletlerin adeta korkulu rüyası haline gelmesi, sermayenin uluslararası arenada serbest dolaşımı yanında, küçük yerel birimler ya da daha büyükçe olan bölgesel yönetimlere nüfuz etme isteği, uluslararası örgütlerin bu türden yapılanmaları destekleyen çalışmaları, bizi verimli bir tartışmanın eşğine getirmiştir.

II. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

Bölgesel kalkınma ajanslarının ortaya çıkış sürecini ve bu sürecin altında yatan düşünsel/kavramsal çerçeveyi anlayabilmek için; öncelikle bölge kavramı üzerinde şekillenen tanımlara ve tartışmalara, bölgesel kalkınma ile ilgili temel belgelere ve politika belgelerine değinmekte yarar görülmektedir.

Kamu Yönetimi Sözlüğü’nde (ERGÜN vd., 1998:39, Aktaran: Özel, 2003), bölge dört kategoriye ayrılarak tanımlanmıştır:

1. Coğrafi ya da toplumsal (fiziksel veya kültürel) özellikleri açısından bir bütün oluşturan ve bu özellikleriyle kendisine bitişik olan başka yörelerden farklılaşan toprak parçası.
2. İller ile merkezi devlet yönetimi arasındaki mülki yönetim kademesi (örneğin Olağanüstü Hal Bölgesi gibi).
3. İllerden daha geniş coğrafi birimler düzleminde eşgüdümlemesi gerekli kimi hizmetlerin yürütüldüğü coğrafi-yönetimsel birim (Karayolları Genel Müdürlüğü, DSİ, Bölge İdare Mahkemesi).
4. Fransa, Belçika, İtalya gibi kimi ülkelerde bir yerel yönetim kademesi.” (“Bölge” kavramı ile ilgili tanımlar ve ayrıntılı bilgi için, bkz. Özel, 2003).

Temel bir başvuru kaynağı olarak bakıldığında, özelsel yönetimin kuruluşunu düzenleyen, 1982 Anayasası’nın 126ncı maddesinde;

“C. İdarenin kuruluşu

1. Merkezi idare

MADDE 126. – Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır.

İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır.

Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir.”

genel olarak “il” bazında, bir yönetsel örgütlenme öngörülmesi, ancak ayrıksı olarak özelsel yönetimin taşra bölge örgütlenmesine, “kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak” koşuluyla yer verilmiştir (1982 Anayasası, 126 ncı madde, <http://www.anayasa.gov.tr/images/loaded/kitap/1982ana.doc>). Esasında 1982 Anayasası’nda bölgesel yönetimleri çağrıştıran herhangi bir hükmün mevcut olmadığını belirtmek durumundayız. Bu yüzden ki; bölgesel yönetimlere geçme yönündeki görüşler, aynı

zamanda Anayasanın da bu bağlamda değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu konuda örnek alınmak istenen model ise İspanya'dır (örneğin, bir siyasi parti liderinin-Ahmet Türk-Avrupa Parlamentosundaki konuşması, Aralık 2007, www.nethaber.com).

Bölgesel gelişme konusunda değineceğimiz bir diğer politika belgesi, AB Türkiye ilerleme raporlarıdır. AB Türkiye 2008 İlerleme Raporu'nun "Fasıl 22: Bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu" başlıklı bölümünde;

"Kalkınma Ajansları Kanunu'nun 2007 Kasım ayında yürürlüğe girmesiyle, Türkiye, yasal çerçeve konusunda ilerleme kaydetmiştir. Bunu, Anayasa Mahkemesi'nin, yürütmenin durdurulması ve anılan kanunun bazı maddelerinin iptali için açılan davada verdiği Karar ve Gerekçesinin yayımlanması izlemiştir. Anayasa Mahkemesi Kararı, Kalkınma Ajansları Kanunu'nun personel atamaları ve vergi muafiyetlerine ilişkin bazı hükümlerini iptal ederken, mevcut iki Kalkınma Ajansı'nın (İzmir ve Adana) faaliyetlerini tam olarak sürdürmesine ve yeni Ajansların kurulmasına izin vermektedir. Anayasa Mahkemesi'nin Kararı ve Gerekçesi, Danıştay tarafından yürütülecektir. IPA konusunda, Yetkili Akreditasyon Görevlisi ve Denetleme Makamı, 2007 Kasım ayında atanmış olup, Türkiye'yle IPA Çerçeve Anlaşması 2008 Temmuz ayında imzalanmıştır ve halen onaylanmayı beklemektedir. Bu alandaki hazırlıklar yavaş ilerlemektedir." denilerek kalkınma ajansları ile ilgili yasal-tarihsel süreçten söz edildikten sonra, Katılım-öncesi Araç (IPA) konusunda ise; gerek denetim gerek işleyiş olarak bir "yavaş"lıktan şikayet edilmiştir. "...IPA fonlarının bölgesel kalkınma ve insan kaynaklarının geliştirilmesi bileşenleri altında, merkezi olmayan yönetimine yönelik hazırlıklar kayda değer biçimde gecikmiştir..." tümcesi ve benzeri ibareler ile de, Merkezi Finans ve İhale Birimi'nin işleyişindeki aksaklıklara dikkat çekilmiştir.

Sonuç bölümündeki "...Bölgesel düzeyde, gerekli yapıların ve idari kapasitenin inşa edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Hem merkezi hem bölgesel düzeyde Bakanlıklar arasındaki sorumluluk dağılımının incelenmesi ve yerel/bölgesel idareler ile paydaşların daha güçlü katılımı da dahil olmak üzere, sahiplenme ve mali sorumluluk konularında iyileşme gerekmektedir. Genel itibariyle, Türkiye'nin bu fasıldaki müktesebatla uyumu çok gelişmiş değildir..." tümceleri ise, bölgesel kalkınma ile ilgili düzenleme ve uygulamalara matuf olarak, konu üzerindeki genel memnuniyetsizliğe işaret etmektedir.

AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (Ulusal Program), Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılım sürecinde, kısa ve orta vadede gerçekleştirilmesi öngörülen çalışmaları kapsamaktadır. 2009 yılı Ulusal Programı'nda;

Öncelik 22.2 Gelecekte uygulanması muhtemel Topluluk uyum politikasına yönelik olarak, idari kapasitenin merkezi, bölgesel ve yerel düzeyde artırılması

1 Mevzuat uyum takvimi

Tablo 22.2.1

N o	Yürürlükteki AB mevzuatı	Taslak Türk mevzuatı	Kapsam	Sorumlu kurum	Yürürlük tarihi
1	1083/2006 sayılı Tüzük	Düzen 2 (NUTS II) Bölgelerinde Kalkınma	Tüm bölgelerde Ajansların kuruluş işlemlerinin gerçekleştirilmesi ve hizmetlerinin başlatılması	Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı	2009

N o	Yürürlükteki AB mevzuatı	Taslak Türk mevzuatı	Kapsam	Sorumlu kurum	Yürürlük tarihi
		Ajanslarının Kurulmasına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararları			

Kalkınma ajanslarının kuruluşuna ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının 2009 yılı içerisinde çıkarılması bir öncelik olarak belirlenmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda (2007-2013);

DOKUZUNCU KALKINMA PLANI STRATEJİSİ (2007-2013) EKONOMİK VE SOSYAL GELİŞME EKSENLERİ

Bölgesel Gelişmenin Sağlanması

1. Bölgesel Gelişme Politikasının Merkezi Düzeyde Etkinleştirilmesi
2. Yerel Dinamiklere ve İçsel Potansiyele Dayalı Gelişmenin Sağlanması
3. Yerel Düzeyde Kurumsal Kapasitenin Artırılması
4. Kırsal Kesimde Kalkınmanın Sağlanması

bölgesel gelişme konusuna ayrı bir başlık olarak yer verilmiştir (9. Kalkınma Planı, s. 4). Küreselleşme ve küresel rekabet koşullarının, “birek rekabet birimine dönüşen” şehir ve bölgelerin potansiyellerini optimal bir şekilde değerlendirebildikleri, iyi yönetim modellerini kullandıkları takdirde hızlı bir gelişme sürecine girecekleri (9. Kalkınma Planı, s. 46), yerel ve bölgesel kalkınmada kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütleri arasında işbirliğini geliştirmek üzere kalkınma ajanlarına ilişkin yasanın 2006 yılında yürürlüğe girdiği (9. Kalkınma Planı, s. 47), yerel yönetimlerle ilgili olarak çıkarılan yeni yasaların bu kuruluşlara yeni sorumluluklar getirdiği (9. Kalkınma Planı, s. 47-48), planların hazırlanma yöntemi ve denetim konularında eşgüdümün gerekli olduğu (9. Kalkınma Planı, s. 48), kırsal kalkınmada KÖYDES (Köylerin Altyapısını Destekleme Projesi) gibi atılımların yapıldığı (9. Kalkınma Planı, s. 48-49) vurgulanmıştır.

Kalkınma ajanslarının kuruluşuna ilişkin 5449 sayılı yasada, amaç olarak; “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir.” ibaresi yer almıştır (5449 sayılı Kanun madde 1).

5449 sayılı Kanunun Genel Gereğesinde ise;

- bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları,
- yerel ve küresel rekabetteki değişimler,
- AB'ye uyum sürecindeki yükümlülükler,
- finansal ve beşeri kaynakların rasyonel dağılımı zorunluluğu,
- çevresel duyarlılıktaki artış,

- yerel kalkınma ve örgütlenme taleplerinin artışı ve bu taleplerin etkin yönlendirilmesi ihtiyacı gibi nedenler;
- katılımcı,
- esnek bir yapıya sahip,
- teknik kapasitesi güçlü,

yerel ve bölgesel gelişmeyi hızlandırmaya odaklı kalkınma birimleri konumundaki söz konusu kalkınma ajanslarının oluşumunu ihtiyaçtan öte bir zorunluluk haline getirmiştir.” gibi son derece “iddialı” bir ifade kullanılmıştır (5449 sayılı Kanunun Genel Gereğesi, s.13). Bu ifadenin, kalkınma ajanslarının zorunlu bir politika transferi aracı olduğu görüşlerini (Övgün, 2008 ve Güler, 2009) bize çağrıştırdığını anımsamak durumundayız.

III. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ NELİĞİ/NİTELİĞİ

Genel olarak tanımlanacak olursa Bölgesel Kalkınma Ajansları; özelsel yönetim ve yerel yönetim ana yapısının dışında, çoğunlukla ‘yumuşak’ politika araçlarını bütünleşik biçimde kullanarak yerel iktisadi kalkınmayı destekleyen, bölgesel bazda yerleşik, kamu tarafından finanse edilen kurumlardır (Halkier, 2006). Halkier, ayrıca, bölgesel politikaların mekansal uygulaması konusunda yeni yönetim tekniklerinin, özellikle de çok düzlemlerli yönetişimin önemli olduğunu, ancak gelecekte bölgesel kalkınma ağlarının oluşumu ve bu yapıların etkileşimi konusunda kimi zorluklarla karşı karşıya kalacağımızı bize haber vermektedir.

Bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesini sağlayacak bir politika aracı görünümündeki bölgesel kalkınma ajanslarının statüsünün nasıl olacağı ise önümüzdeki dönemlerde gündemimizi işgal edeceğe benzemektedir.

Bu bağlamda, bölge kalkınma modellerinin nasıl işleyeceği ve bölgesel kalkınma ajanslarının çalışma biçimlerinin ulus devlet olgusuyla nasıl bağdaştırılacağı, dahası yönetişim temelli yaklaşımların ve daha büyük resme bakılacak olursa çok düzlemlerli yönetişimin üniter devlet felsefesiyle uyuşturulup uyuşturulamayacağı soruları/sorunsalları ise önümüzde durmaktadır.

Türkiye’de bölgeler arası dengesizliği gidermek için, yeni yönetim basamağının mekansal büyüklük ölçütünü saptamak açısından önce “*plan bölgeleri*”nin oluşturulması, bölgeler arasında dengeli bir ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak için bölgesel kalkınma politikası uygulayan Türkiye’nin, bu plan bölgelerini, “yerinden yönetim” birimi olarak kabul ederek, birçok kararın bizzat mekânda alınarak uygulanmasını sağlamasının, hızlı bir gelişme için yeni bir araç olabileceği, çünkü bölgesel nitelikte olan birçok hizmetin önem derecesinin özelsel yönetim tarafından değerlendirilmesi ve alınan kararların uygulanmasının izlenmesinin güç olduğu (Özel, 2009) yollu görüşlerin dillendirilmeye başlandığı görülmektedir.

IV. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARINDA UYGULAMA ÖRNEKLERİ

1. İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)

25.01.2006’da 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” kabul edilmiş ve 08.02.2006 tarihinde ise 26074 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasını öngören Bakanlar Kurulu 2006/10550 sayılı kararnamesi 06.07.2006 tarih ve 26220 sayılı

Resmi Gazete'de yayımlanmış, İzmir ili merkez olmak üzere TR31 Düzey 2 bölgesinde İzmir Kalkınma Ajansı kurulmuştur (İZKA 2008 yılı faaliyet raporu).

Türkiye’de özeysel ve yerel düzeyde girişimlerle bölgesel kalkınma ajansları kurma çalışmaları 1990’ların başında başlamıştır. Özellikle İzmir ilinin bu konuda öncü bir rolü olduğu, Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA) ve Ege Bölgesi Geliştirme Vakfı (EGEV) örnekleri ile belirginleşmiştir (Can ve Yaşar, 2008: 66).

2008 yılı sonu itibariyle ajansta 26 uzman personel ve 7 destek personeli olmak üzere toplam 33 kişi çalışmaktadır. Yani ajans personelinin %80’i uzman personel, kalan %20’si ise destek personeldir. Personeli %52’sinin bayan olması ilgi çekici bir orandır ki; Türkiye’de çalışma yaşamında kadının artan ağırlığına da olumlu bir işarettir. Ayrıca personelinin tamamına yakınının iş deneyimine sahip olduğu görülmektedir. Her zaman tartışma konusu olan, kalkınma ajanslarının denetimi hususunda ise dikkat çeken ayrıntı; başvuru olmadığından dolayı “iç denetçi” ataması yapılamamış olmasıdır (İZKA 2008 yılı faaliyet raporu). Bu durum ajansta denetimin nasıl yapılacağı sorusunu akla getirmektedir.

Ajansın 2008 yılı itibariyle kendisine tahsis edilmesi öngörölmüş 21,6 milyon TL’lik geliri ve 2,4 milyon TL bütçe gideri bulunmaktadır.

Ajansın mali denetim sonuçları ile ilgili olarak; muhasebe kayıtları ile mali tabloların uluslararası standartlara uygun şekilde, yönetimin ve ilgili diğer kişilerin bilgilerine sunulmak üzere doğru ve zamanında raporlanmasının; ayrıca bütçenin hazırlanmasının da sağlıklı olarak yapılabilmesi için, Ajansın tüm faaliyetleri ile entegre bir şekilde çalışmak üzere bütçe ve muhasebe sistemi kurulmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır.

Öte yandan faaliyet raporunda; aylar itibariyle gerçekleştirilen faaliyetlere yer verilmiştir. Buna göre; birçok eğitim faaliyetine katılmış, değişik kurum ve kuruluşlar nezdinde tanıtım amaçlı ziyaret, sunum ve toplantılar yapılmış, yabancı ülkelerle eşleştirme (twinning) ve işbirliğine yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

Faaliyet raporunda Ajansın üstünlükleri arasında; İzmir’de ajansların kurulması yönünde bir sivil inisiyatifin bulunması, finansal yapının güçlü olması, nitelikli personel kadroları, Yönetim Kurulunun desteği, artan faaliyetlerle birlikte Ajansın tanınırlığının ve meşruiyetinin yerleşmiş olması sayılmıştır.

Zayıf yönlerle ilgili olarak; teknik mevzuatın tamamlanma sürecinde olması, faaliyetlere Mart ayı itibariyle başlanmasından dolayı, 2009-2013 Dönemi Bölgesel Gelişme Planı’na yönelik katılımcılık ilkesine dayalı faaliyetlerin yürütülmesi konusunda zaman kısıtı yaşanması, Ajansın mevcut hizmet ofisinin yeni personel alımı, arşiv oluşturma ve toplantılar için yetersizliğinin belli dönemlerde sıkıntılara yol açması, Ajansların Türkiye’de yeni bir idari yapı olması, bölgesel kalkınma politikaları hakkında kamuoyunun bilgi eksikliği, model ve tecrübe eksikliği sayılmıştır. Faaliyetlerinin durdurulmuş olmasının Ajansın imajını olumsuz yönde etkilediği, başlangıçta yakalanan heyecanın değerlendirilememesine neden olduğu iddia edilmiştir (2008 Faaliyet Raporu, s 151).

Raporda yer verilen öneri ve tedbirler (s. 152-153);

- Yeni kurulacak kalkınma ajansları ile ortak bilgi iletişim ağı hızla kurulmalı, bilgi ve tecrübe paylaşımı sağlanmalıdır.

- Kalkınma Kurulu ve Yönetim Kurulu Ajansların kuruluş felsefesi ve temel faaliyet alanları ile ilgili net olarak bilgilendirilmelidir.
- Kuruluş felsefesine uygun olarak Ajansların esnek yapısı korunmalı, çok sayıda yönetmelik ile hareket alanı kısıtlanmamalıdır. Ancak temel faaliyetlerine yön verecek yönetmelik ve tebliğler de bir an önce çıkarılmalıdır.
- Ajans ile Devlet Planlama Teşkilatı arasında koordinasyon ve iletişimin sürekliliğini sağlayacak mekanizmalar geliştirilmelidir. Müsteşarlık ile faaliyetlerin işleyişine yönelik teknik konuları içeren görüş alış-verişi imkanı artırılmalıdır. Görüş alış-verişlerini içeren toplantılar için gereken zaman ayrılmalı ve faaliyetlerin kesintisiz devam etmesine engel olacak hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.
- Ulusal ve yerel düzeyde bölge planı, hibe programları gibi Ajansın temel faaliyetleri ile ilgili bilinç artırılmalı ve bilgilendirmeler yapılmalıdır.

2. Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)

Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair, Bakanlar Kurulu 2006/10550 sayılı kararnamesi 06.07.2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış, Adana İli merkez olmak üzere Adana ve Mersin illerini kapsayan TR62 Düzey 2 bölgesinde Çukurova Kalkınma Ajansı kurulmuştur.

TR62 ve TR31 DÜZEY 2 BÖLGELERİNDE KALKINMA KURULU ÜYE SAYILARININ, İLLER ve KURULUŞLAR İTİBARIYLA TOPLAM DAĞILIMINA İLİŞKİN TABLO

TR62 DÜZEY 2 BÖLGESİ

İLLER	KAMU KURUM ve KURULUŞLARI	ÖZEL KESİM ve SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	TOPLAM
ADANA			51
MERSİN			49
TOPLAM	40	60	100

TR31 DÜZEY 2 BÖLGESİ

İLLER	KAMU KURUM ve KURULUŞLARI	ÖZEL KESİM ve SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	TOPLAM
İZMİR	30	70	100

Kaynak: <http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2006/07/20060706-1.htm>

Bu Karar'a göre, Çukurova Kalkınma Ajansı Kalkınma Kurulu üyelerinin; %40'ı kamu kurum ve kuruluşları, %60'ı ise özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasından belirlenecektir.

Faaliyetleri açısından Çukurova Kalkınma Ajansı'nın İzmir Kalkınma Ajansına nazaran daha yavaş bir işleyiş sergilediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Web sitelerinde verilen bilgiler ve faaliyet raporları bu tezimizi desteklemektedir. İzmir'in görece avantajlı jeopolitik konumu ve küresel rekabet koşullarına toplumsal/kültürel olarak daha fazla adaptif (uyabilen) yapısının, bu durumda etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Söz konusu Ajansların faaliyetlerine yeni yeni hız verdiği düşünüldüğünde, bu ajanslar hakkında karşılaştırmalı çalışmalar yapmak için henüz erken olduğu düşünülmektedir.

V. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARINA ELEŞTİREL BAKIŞ

Bölgesel kalkınma ajanslarının ihtiyaçtan öte bir tür zorunluluk olduğu algılamasının; bölgesel gelişmeyi hızlandırmayı hedefleyen ülkelerin, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde birtakım “politika transferleri” yapması gerektiği (Övgün, 2008 ve Güler, 2006) yollu görüşleri akla getirdiğini de burada belirtmek durumundayız.

Öte yandan; kamu reformu politikalarının uygulamaya geçirildiği ülke sayısının hızla arttığını, son yıllarda Türkiye gündemine “bölgeci devlet” tartışmaları ile girmiş İspanya gibi örneklerin bulunduğunu, neo-liberal kamu reformları dalgası, özelleştirme ve yerelleştirme politikaları, bölgesel-küresel etkilerin/etkileşimin arttığını da (Güler, 2009: 9-11) burada not edebiliyoruz.

Övgün (2008), Osmanlıdan başlayıp Cumhuriyet döneminde de devam eden Umumi Müfettişlik kurumundan yola çıkarak, bunların bir tür bölgesel nitelik taşıdığını, daha sonra özeysel yönetimin taşra örgütlenmelerinin ortaya çıktığını, ardından OHAL Bölge Valiliği ve GAP İdaresi Başkanlığı türünden yapıların sahneye çıktığını belirtmektedir. Öte yandan Avrupa Birliği üyelik sürecindeki politika belgelerinin, içe dönük kalkınma modelleri yerine küresel pazarlara açılma modelini teşvik ettiğini, bu bağlamda desteklenen bölgesel kalkınma sisteminin yeni “yönetişim” tekniklerine de uygun düştüğünü, sermayenin bu politikalara yakın ilgi gösterdiğini, kalkınma ajanslarının kurulmasının nedenleri arasında daha çok yatırımcı menfaatlerinin ön planda tutulduğunu, “taklit” yöntemi ile bir “politika transferi” yapıldığını, ajansların statüsünün net olarak düzenlenmediğini ve Türk yönetim yapısı içinde bir yere oturtulmadığını, hatta bunların “bağımsız idari otorite”leri çağrıştırdığını, bu örgütlerin ulus devleti ihmal edip uluslar arası sermayenin yerel ağlarla sıkı bir ilişkiye girmesinde aracı rolü oynadıklarını vurgulamaktadır.

“Yönetişim” (governance) ve günümüzde kullanılan moda tabirle “çok düzlemli yönetim” (multi-level governance), politika oluşturma sürecinde yerel, bölgesel, ulusal ve ulusüstü olmak üzere çeşitli düzeylerdeki faaliyetlerin eşgüdümünü öngörmektedir. Çok düzlemli yönetim, hem AB düzeyinde hem de ulusal düzeyde, yasa yapıcı etkinin çoğulcu olmayan ve yarı-özel kurumlara göçerimi ve değişen demokrasi kavramının “subsidiarity” ya da yerellik/yerindenlik kavramları da bu bağlamda değerlendirilebilir (Ateşoğlu, 2009).

Kalkınma ajanslarının; ülkenin iktisadi-toplumsal yapısına; AB odaklı, planlı ve doğrudan müdahale araçları olması yanı sıra; bölgesel kalkınma programlarının, ajanslar ile birlikte, egemenlik ve yönetim yetkisinin Ankara özeğinden Brüksel özeğine doğru kaydırılışını temsil ettiğine ilişkin görüşler (örneğin; bkz. Turan, 2005) de önemli bir yer tutmaktadır.

5449 sayılı Kanunun iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmış, sonuçta Kanunun iptal edilmesi istemi reddedilmiş olmakla birlikte, alınan kararlarda genellikle 6'ya

karşı 5 oy şeklinde bir durumun ortaya çıkması, yeni soruları da gündeme getirmiştir. Karşı oy gerekçesinde bu durum etraflıca açıklanmıştır: "...Yasa'nın 3. maddesinin gerekçesinde; AB ilerleme Raporlarında, AB ile uyum çerçevesinde bölgesel düzeyde yapıların kurulması gerektiğinin ifade edildiği, AB fonlarının önemli bir kısmının, bölgesel gelişme amacıyla Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Düzey 2 İstatistiki Bölge birimleri esas alınarak kullandırıldığı belirtilmektedir. Gerekçenin incelenmesinden anlaşılacağı gibi, Kalkınma Ajanslarının kurulması, kuşkusuz bu alandaki gereksinimleri karşılanabilmesi için Anayasa'nın 160. maddesi ile (aslında 166. maddesi kastediliyor) devlete verilen ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde gelişmesinin sağlanması gibi görevlerin plânlı bir şekilde yerine getirilmesi amacına yöneliktir. Ne var ki devlet bu görevlerini yerine getirirken Anayasal sınırları aşamaz; Anayasa'da gösterilen idari yapılanma dışında bir model benimseyemez. Bu konuda, "Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasa'dan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz" buyruğunun yer aldığı Anayasa'nın 6. maddesi göz ardı edilemez.

Kalkınma Ajanslarının kurulmasında Anayasal sınırların aşılp, aşılmadığının belirlenebilmesi için öncelikle bunların hukuki niteliklerinin açıklığa kavuşturulması gerekir.

Anayasa'nın 123. maddesine göre idare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir; İdarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır; Kamu tüzelkişiliği, ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur. İdarenin, Anayasal temelini oluşturan bu kurallar dışında bütünlüğünü bozabilecek kendine özgü idari yapılanmalara izin verilmesi olanaklı değildir. Anayasa'nın 3. maddesinde vurgulanan üniter devletin özellikleri de bu tür yapılanmalarla bağdaşmamaktadır." (Resmi Gazete, 23.02.2008).

Karşı oy gerekçesinden de anlaşılacağı gibi; 5449 sayılı Kanun, kalkınma ajanslarının hukuki niteliği konusunda açıklık olmadığı, ulus devletin işleyiş mantığına aykırı bir düzenleme olduğu, dahası kurulan bu yeni sistemin üniter devleti aşındıracak bir yöne doğru ilerleyebileceği, bölge esasına dayalı devlet düzenini çağrıştırdığı yönünde kuşkulara yol açmaktadır.

Öte yandan; Türk kamu yönetimi sisteminde fazlaca kullanılmayan "ajans" sözcüğü ise başlı başına bir tartışma konusudur. Aslında "ajans" sözcüğü "idare sözcüğüyle eşdeğer olup sonuçta bu durum bizi, "bölge kalkınma idaresi" kavramına götürmektedir ki; bölgesel temelde işleyen devlet dizgelerini çağrıştırmaktadır (Güler, 2006: 2). Ayrıca bu ajansların kurulma amacı olarak gösterilen AB fonlarının alma kaygıları da, yapılan hesaplar karşısında yersiz görülebilir, çünkü kurulan bu yeni sistemlerle alınacak hibe fonları arasındaki korelasyon, ussallık ve verimlilik bakımından yeterli olmayabilecektir. Ajans yöneticilerinin ve çalışanlarının atanma biçimleri bakımından ise yeni sorunlarla karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Ajans ofislerinin "rekabet" görevini üstlenmeleri, "sıcak paradan sonra sıcak yatırım" uygulamalarının gündemimize gireceği kuşkuvarı, bu Kanun Anayasa Mahkemesinde tartışılırken Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansının, bir tür "üst kurul" niteliğinde kurulması, dahası ajanslar sisteminin IMF ve Dünya Bankası yanı sıra Avrupa Birliği'nin bölgeselleşme politikalarının bir ürünü olduğu kaygılarının (Güler, 2006: 3-10.) yersiz olmadığını burada tekrarlamak durumundayız.

VI. SONUÇ YERİNE

XX. yüzyıldan itibaren, bir yandan ulus devlet ya da üniter devlet modellerinin tüm dünyada yaygınlaştığı görülürken, diğer yandan ulus devletin alt yönetsel bölümlerindeki yönetim sorunları giderek artmaya başlamıştır.

Öyle ki; ulus devlet, artık ülkenin her yanına eşit şekilde hizmet verememeye başlayınca, yönetsel birimler arasında eşitsizlik ve adaletsizlikler oluşmuş, bu durumda hizmet yerinden yönetim modelleri, yetki göçerimleri devreye girmiştir (Erençin, 2007). Ancak ilerleyen dönemlerde bunun da yeterli olmadığı anlaşılınca yeni arayışlara girilmiştir ki; kırsal/yerel kalkınmadan başlayan süreçte zamanla ileri yönetim tekniklerinin desteklediği bir yönetim modeli ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda özelleştirme/serbestleştirme politikaları yoğun bir şekilde artmaya başlamış, neo-liberal politikaların baskısıyla “yönetişim” den, “çok düzlemli yönetişim” e doğru bir kayma gözlenmiştir.

Bu durumda kimi ulus devletlerde yerelleşme dürtüleri artarken, kimi ulus devletler bölgesel yönetimlere doğru gidişin ilk adımlarını atmaya başlamışlardır. Ancak bölge kavramına ve uygulamalarına her ulus devletin “refleks”lerinin farklı olduğunu burada ayrıca belirtmek yerinde olacaktır. Kimi ulus devletler bölge kavramından, bir tür hizmet yerinden yönetimini algılamak, kimi ulus devletler ise doğrudan bölgesel yönetimi algılamış ve bu tür ulus devletlerde yarı-üniter, aynı anlama gelmek üzere, yarı-federal, bir yapılaşmaya doğru bir evrim süreci başlamıştır.

Gerek hizmet yerinden yönetimleri algılaması gerek bölgesel yönetim algılaması, her iki durumda da bölgeler arası gelişmiş düzeyi farklılıkları ve eşitsizlikleri gidermek amacıyla yeni yönetsel/siyasal birimlere olan gereksinimi gündeme getirmiştir.

Bu gereksinimi gidermek amacıyla kurulan bölgesel kalkınma ajanslarının, özelsel yönetim içindeki konumu ise başlı başına tartışmalara yol açmıştır (Övgün, 2008).

Bölgesel kalkınma ajanslarının, ulus devlet/üniter devlet modellerinde ciddi bir kırılma noktası ya da ulus devlete karşı düzenlenmiş “asimetrik bir saldırı” olduğu yönündeki görüşlerin (Güler, 2006), dahası endişelerin, artmaya başladığı görülmektedir ki; önümüzdeki süreçte, bölgesel kalkınma ajanslarının özelsel yönetim ile ilişkilerinin nasıl bir evrim geçireceği, bir soru olarak önümüzde durmaktadır.

KAYNAKÇA

1982 Anayasası, <http://www.anayasa.gov.tr/images/loaded/kitap/1982ana.doc>
5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5449.html>
5449 sayılı Kanunun Genel Gerekçesi, http://www2.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/Genel_Gerekce.pdf
AB Türkiye 2008 İlerleme Raporu, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf

ARGÜDEN, Yılmaz (2007), “İyi Yönetişim, Kaliteli Yaşam”, Önce Kalite Dergisi, Ekim 2007 Sayısı, <http://www.arge.com/UserFiles/Resources/89a1489a-2a49-4aa1-af65-a7e84e26f000.pdf>

ATEŞOĞLU, Levent (2009), “Çok Düzlemli Yönetişim Modeli ve Avrupa Birliği’nde İşleyişi”,
http://asafpolitik.com/index.php?option=com_content&task=view&id=45&Itemid=1

CAN, Ergüder ve Yaşar, Suna (2008), “İzmir Kalkınma Ajansı: Kuruluşu ve Faaliyetleri”, Der. Göymen, Korel, Bölgesel Kalkınma Ajansları içinde, s. 61-74.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013),
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/1968/plan9.pdf>

ERENÇİN, Arif (2007), “Yerinden Yönetim ve Türkiye’de Reform Süreci”, Mülkiye Dergisi, Cilt:31, Sayı:254, s. 99-123,
http://www.mulkiyederigi.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=41&Itemid=2

ERGUN, Turgay ve diğerleri (1998), Kamu Yönetimi Sözlüğü, TODAİE Yayını, Ankara.

GERAY, Cevat (1971), “Toplum Kalkınması, Kooperatifçilik ve Birkaç Örnek Olay”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt:4, Sayı:3, s. 3-27.

GÜLER, Birgül Ayman (2006), “Ajanslar Sistemi Üzerine: Merkezi Yatırım Destek Ajansı Işığında Bölgesel ‘Kalkınma’ Ajansları”,
http://www.yayed.org/genel/bizden_detay.php?kod=194&tipi=9&sube=0

GÜLER, Birgül Ayman ve diğerleri (2009), *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri*, (Ankara: İmge Yayınevi).

HALKIER, Henrik (2006), “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Çok Düzlemli Yönetişim: Avrupa Perspektifi”, <http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/1.bolum.pdf>

HASANOĞLU, Mürteza ve ALİYEYEV, Ziya (2006), “Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Sayıştay Dergisi, Sayı:60, s. 81-103,
<http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der60m5.pdf>

İzmir Kalkınma Ajansı 2008 yılı Faaliyet Raporu,
http://izka.org.tr/files/IZKA_2008AJANS_FAALİYETRAPORU_v5.pdf

KELEŞ, Ruşen (1992), “Belediyeciliğimizde Son Gelişmeler ve Yerel Özerklik”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt:1, Sayı:2.

Nethaber İnternet Portalı, <http://www.nethaber.com/Politika/47524/DTPli-Turk-Ispanya-Anayasasini-istedi-Getirin-Ispanyol>, Aralık 2007.

OYAN, Oğuz (2005), “Bölgesel Kalkınma Ajansları (1)”, Birgün Gazetesi, 08.03.2005,
http://www.emo.org.tr/ekler/b4c48608ce8825b_ek.doc?tipi=46&turu=X&sube=0

ÖVGÜN, Barış (2008), “Bir Politika Transferi Örneği: Kalkınma Ajansları”, *AÜSBF Dergisi*, 62(3): s. 233-255.

ÖZEL, Mehmet (2003), “Avrupa Birliği’nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine”, *AÜSBF Dergisi*, 58(1): s. 97-117,
<http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/?cilt=58&sayi=1>

ÖZEL, Mehmet (2009), “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlik ve Yeni Yönetimsel Birim Arayışları”, *AÜSBF Dergisi*, 64(1): s. 166-199.

ÖZER, M. Akif (2006), “Yönetişim Üzerine Notlar”, Sayıştay Dergisi, Sayı:63, s. 59-89.
<http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der63m4.pdf>

Resmi Gazete, Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Karar, 6 Temmuz 2006, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2006/07/20060706-1.htm>

TURAN, Menaf (Der.) (2005), Bölge Kalkınma Ajansları, Ankara: Paragraf Yayınevi, s. 159-180.

Ulusal Program 2009, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=42417&l=1>

YAVUZ, Fehmi (1968), *Memleketimizde Toplum Kalkınması*, TODAİE Yayını, Ankara.

GENETİĞİ DEĞİŞTİRİLMİŞ ORGANİZMA (GDO) NEDİR? SORULAR VE YANITLAR - I

Prof.Dr. Selim ÇETİNER (*)

GDO Nedir?

Genetiği Değiştirilmiş Organizma (GDO), modern biyoteknolojik yöntemler kullanılarak yapıları iyileştirilip geliştirilen ürünler için kullanılan bir deyimdir. Transgenik ya da biyotek ürünler de GDO'lu ürünler yerine kullanılabilir.

Daha iyi anlaşılması bakımından en genel anlamıyla biyoteknolojiyi “canlı organizmaları ya da bunlardan elde edilen ürünleri kullanarak yeni ürün ve hizmetlerin üretilmesi” olarak tanımlayabiliriz. Bu klasik biyoteknoloji tanımı içerisinde mayaladığımız sütte yoğurt veya peynir yapımını, üzüm şirasından şarap üretilmesini, ya da dağdaki ahlat ağacına çoban aşısı yaparak armut üretmeyi örnek olarak verebiliyor ve bu teknolojinin binlerce yıldır insanlığın hizmetinde olduğunu görüyoruz.

Sadece Türkiye’de değil tüm dünyada insanların tartıştığı, kimilerinin insanlığın sorunlarını çözecek 21. yüzyılın teknolojisi olarak gördüğü, kimilerinin ise her türlü felaketin kaynağı olarak algıladığı modern biyoteknoloji ise uluslararası Cartagena Biyogüvenlik Protokolü’nde şöyle tanımlanıyor: “*Rekombinant deoksiribonükleik asidi (DNA) ve nükleik asidin hücrelere ya da organellere doğrudan enjekte edilmesini içeren in vitro (canlı organizmadan izole olarak uygulanan) nükleik asit teknikleri, ya da geleneksel ıslah ve seleksiyonda kullanılmayan teknikler olan ve doğal fizyolojik üreme veya rekombinasyon engellerinin üstesinden gelen, sınıflandırılmış familyanın ötesinde hücrelerin füzyonu*”. Bu tanıma baktığımızda insanların hatta bazı hocaların kafasının neden karıştığını görebiliyoruz.

Aslına bakarsanız, GDO’ların elde edilmesinde kullanılan modern biyoteknoloji ya da genetik mühendisliği demek, doğada mevcut mekanizmanın inceliklerini anlayıp, bu bilgiler ışığında ve yine doğadaki bu molekülleri kullanarak yeni ürün ve hizmetler ortaya koymak. Bunları yapabilmek için de organik kimya, biyokimya, hücre biyolojisi, genetik, moleküler biyoloji gibi temel bilimlere çok iyi kavramak gerekiyor.

GDO’lar Nerelerde Kullanılıyor?

Modern biyoteknolojinin ya da bunun ürünü GDO’ların sağlıkla ilgili (kırmızı biyoteknoloji), tarımla ilgili (yeşil biyoteknoloji), endüstriyle ilgili (beyaz biyoteknoloji) ve deniz ürünleriyle ilgili (mavi biyoteknoloji) gibi hayatımızda hemen her alanda artık uygulandığını görüyoruz.

Örneğin sağlık sektöründe, şeker hastalarının kullandığı insülinin tamamı, test kitlerinin, kanser ilaçlarının, aşıların ve antibiyotiklerin önemli bir bölümü modern biyoteknolojik yöntemlerle yani GDO’lu organizmalardan üretilmektedir. Kırmızı biyoteknolojinin pazar büyüklüğü 2007 yılı sonu itibarıyla 80 milyar doları geçmiş bulunuyor ki bu oldukça yeni bir teknoloji için çok büyük bir rakam. Tartışmalı konulardan biri olan kök hücre araştırmalarındaki kısıtlamaların azalması, gen tedavisi yöntemlerindeki hızlı gelişmeler bu sektörün yakın gelecekte daha da büyümesini sağlayacaktır.

(*) Sabancı Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Tuzla, İstanbul

Beyaz biyoteknoloji diye adlandırdığımız sektör ise daha çok endüstride ve gıda işlemede kullanılan enzimlerin yine GD organizmalar ile üretilmesi üzerinde yoğunlaşmakta, ve bu sektörde Avrupalı biyoteknoloji firmaları dünya enzim üretiminde % 75'lik bir payla önde gitmektedirler. Kağıt ve tekstil sanayi yanında gıda endüstrisinde örneğin peynir mayası üretiminde GDO'lardan üretilen enzimlerin kullanımı hızla artmaktadır.

Bu yazı boyunca biraz daha irdeleneceğimiz yeşil biyoteknolojinin yani modern biyoteknoloji kullanılarak geliştirilen tarımsal ürünlerin ya da transgenik tohumların ticari değeri ise 2009 yılı sonu itibariyle 10.5 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır ki bu da 36 milyar dolar olan dünya ticari tohum büyüklüğünün yaklaşık % 30'ı olarak düşünülebilir.

Buraya kadar kısaca anlatmaya çalıştığım gibi son 30 yılda yaşam bilimleri alanında meydana gelen gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkan modern biyoteknoloji ya da genetik mühendisliği teknikleri ile elde edilen GDO'lar ya da bunlardan elde edilen ürünler, sağlıktan yediğimiz peynire kadar yaşamın hemen tüm alanlarında farklı uygulamalarla karşımıza çıkmaktadırlar.

GDO'lara Neden Gerek Vardır?

İnsanoğlu avcı-toplayıcı yaşamdan yerleşik düzene geçtiği yani tarım devrimini başlattığı günden beri doğaya müdahale etmekte ve geçen 10 000 senedir evcilleştirdiği hayvanların ve bitkilerin genetik yapılarını iyileştirmeye çaba göstermektedir. İslah çalışmaları arzu edilen niteliklere sahip bireylerin (bitki ve hayvanların) seçilmesiyle başlamış, daha sonra elle melezleme, radyasyonla mutasyon ıslahı gibi gelişen tekniklerle devam etmiştir. Dünya üzerindeki nüfusun artmasıyla birlikte bu çabalar daha da hızlanmış, zamanla yeni teknikler geliştirilmiş ve tarımla uğraşan yeni bilim dalları ortaya çıkmıştır. Malthus'un insanların yeterli gıda maddesi bulamayarak büyük bir felakete uğrayacakları öngörüsü (Malthus, 1798) de tarımsal tekniklerin gelişmesi ve üretimdeki artış nedeniyle gerçekleşmemiştir.

Geçtiğimiz yüzyıl içerisinde hızla artan dünya nüfusunu beslemeye yetecek kadar tarımsal üretimin sağlanmasında şüphesiz "Yeşil Devrim" olarak da adlandırılan gelişmelerin önemli etkisi olmuştur. Yirminci yüzyıl başlarından itibaren, genetik biliminde meydana gelen gelişmelerin bitki ve hayvan ıslahında yaygın olarak kullanılması yüksek verimli bitki çeşit ve hayvan ırklarının geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Bunun yanında tarımda mekanizasyonun gelişmesi, kimyasal gübre kullanımının yaygınlaşması, hastalık ve zararlıların neden olduğu kayıpların kimyasal mücadele ilaçları ile önlenmesi ya da en az düzeye indirilmesi, bitkisel üretimde sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması ikinci dünya savaşından sonra bitkisel ve hayvansal üretimde % 100'ü aşan artışlara yol açmış, bunun sonucu özellikle gelişmiş ülkelerde üretim fazlası oluşmuştur. "Yeşil Devrim" sayesinde 1960'lı yıllardan itibaren, bu yeni çeşitler ile yeni tarım teknolojileri Türkiye'ye ve diğer çoğu gelişmekte olan ülkelere de kısa sürede girmiş ve genelde yerel nüfusun ihtiyacı olan gıda maddeleri üretiminde yeterlilik sağlanmıştır.

Ülkemizdeki tarımsal üretim özellikle ikinci dünya savaşından sonra önemli ölçüde artmış olmakla beraber, verimlilik artışı oranı ekilebilir alanların artışı oranıyla karşılaştırıldığında bu artışın pek de sağlıklı olmadığı söylenebilir. Tarımsal üretim artışındaki temel öğeler incelendiğinde: 1950'lerden itibaren mekanizasyonun artmasıyla mera alanlarının bozularak tarlaya dönüştürüldüğü, aynı şekilde ormanların tahribiyle tarıma müsait olmayan dik eğimli alanlarda ekim yapıldığı, özellikle 1960'lardan itibaren göllerin ve sulak

alanların kurutulmasıyla yeni tarım arazilerinin yaratıldığı, sulama ve/veya elektrik üretimi amaçlı göl ve göletler oluşturularak vadi içi habitatların tahrip edildiği ve geniş alanlarda sulu tarıma geçildiği ve böylece doğal dengenin olabildiğince bozulduğu ve biyolojik çeşitliliğimizin olumsuz etkilendiği görülmektedir.

Bunların yanında, kimyasal gübrelerin ve tarımsal mücadele ilaçlarının gittikçe artan düzeylerde ve bilinçsizce kullanımı, üretimi artırmış olmakla beraber doğal çevre ve insan sağlığını da olumsuz yönde etkiler hale gelmiştir.

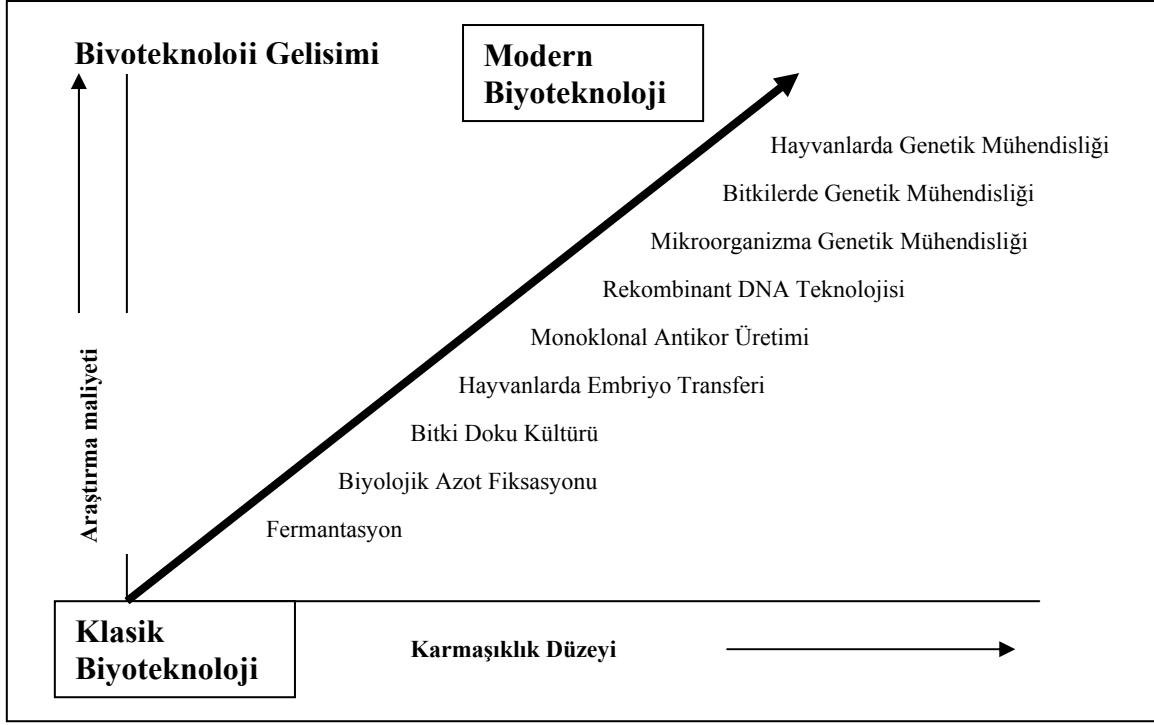
Yine bu bağlamda, “Yeşil Devrim” ile birlikte kimyasal gübre kullanımına ve sulamaya iyi tepki veren yeni çeşitlerin kullanılmaya başlamasıyla verim artışı sağlanmış, ancak tarımsal biyoçeşitliliğin belkemiğini oluşturan yerel genotipler yani köylünün elinde bulunan çeşitler verimsiz bulunarak tasfiye edilmiştir. Burada, devletin öncü rolünün yanında çiftçilerin tercihlerini yüksek verimli yeni çeşitler lehinde kullandığını da unutmamak gerekir.

Dünya genelinde tarımsal üretimin gelişmesine bakıldığında, yine Türkiye’dekine benzer gelişmelerin olduğu ve tarımsal üretimin artırılmasında ekolojik dengenin aleyhine bir gelişme olduğu görülmektedir. Son yıllarda, tarımsal üretim fazlasının olduğu özellikle Avrupa Birliği ve diğer gelişmiş ülkelerde aşırı kimyasal gübre kullanımı ve hastalıklarla mücadele ilaçlarının çevre üzerindeki olumsuz etkileri tartışılmaya ve bu tip tarımsal üretimin daha sıkı denetlenmesine yönelik tedbirler alınmaya başlanmıştır.

Nüfusun hızla arttığı gelişmekte olan ülkelerde ise durum pek de iç açıcı değildir. Nüfus baskısı nedeniyle tarım alanı açmak için tropik yağmur ormanlarının yakıldığı, suların kirlendiği, toprakların çoraklaşıp çölleşmenin hızla arttığı görülmektedir. Ancak, tarımsal alanların böylesi sağlıksız biçimde artması tarımsal üretimin sürdürülebilir şekilde artırılmasına ve bu yörelerdeki insanların gıda ihtiyacını karşılamaya yetmemiştir (SOFA, 2004).

Bu nedenle, 2025 yılında 8 milyarı aşması beklenen dünya nüfusunun beslenmesi gerçekten önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekilebilir alanları artırmak pek mümkün olmadığı gibi, tarımsal üretimde kullanılacak su kaynakları da hızla azalmaktadır. Dolayısı ile artan nüfusu besleyecek miktarda üretim için ekilebilir alanların genişlemesi değil, birim alandan alınan ürün miktarının artırılması gerekmektedir. Bu da, geçtiğimiz yıl vefat eden Nobel ödüllü tek bitki bilimci olan Norman Borlaug’a göre buğday ve mısır gibi tahıllarda verimin % 80 artırılması demektir (Borlaug, 2003). Klasik ıslah yöntemleriyle elde edilebilecek biyolojik verim artışının da artık sınırlarına geldiği düşünüldüğünde, bitki ıslah çalışmalarında yeni teknolojilerin kullanılması kaçınılmaz görünmektedir.

Son yıllarda önemli gelişmeler gösteren biyoteknolojik yöntemlerin özellikle de moleküler tekniklerin tarımsal üretimi artırmada önemli avantajlar sağladığı bir gerçektir. Genetik mühendisliği teknikleri, şimdiye kadar bitkilerin genetik yapılarını değiştirmede kullandığımız yöntemlerle gerçekleştirmede yetersiz kaldığı durumlarda, doğadaki diğer canlı organizmalardan da yararlanmayı mümkün kılmaktadır. Genelde biyoteknoloji olarak adlandırılan ve klasik biyoteknolojiden modern biyoteknolojik yöntemlere kadar uzanan ve gittikçe karmaşıklık düzeyi artan bu teknolojilerin (Şekil 1) ülkelerin bilim ve teknolojiye gelişmişlik durumlarına göre tarımda farklı düzeylerde kullanıldığı görülmektedir.

Şekil 1. Biyoteknolojinin Gelişimi (Persley, 1990).

Şekilden de görülebileceği üzere klasik fermantasyondan sonra en düşük karmaşık düzeyinde olan biyolojik azot fiksasyonu gelişmekte olan ülkelerde kolayca kullanılabilir, bitki doku kültürü teknikleri ise birçok ülkede hastalıklardan arındırılmış bitki materyali üretiminde yaygın olarak uygulanmaktadır. Genomik çalışmalar, biyoinformatik, transformasyon, moleküler ıslah, moleküler tanı yöntemleri ve aşı teknolojisi olarak gruplandırılabilen modern biyoteknolojiler ya da gen teknolojileri ise Çin, Hindistan, Güney Kore ve Brezilya gibi birkaç gelişmekte olan ülke dışında genelde gelişmiş olan ülkelerde etkin olarak kullanılmaktadır (Persley, 1990).

Moleküler teknikler halen hayvan, bitki ve mikrobiyal gen kaynaklarının karakterize edilmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Aynı teknikler kullanılarak hastalık etmenlerinin tanısının yanında aşı üretimi de yaygınlaşmış bulunmaktadır. Son yıllarda, genom araştırmaları da önemli bir evrim geçirmektedir. Yeni teknolojilerin kullanımı ile artık tek tek genlerin izole edilip tanımlanması yerine, tüm genlerin ya da gen gruplarının belirli bir organizma içerisindeki işlevlerini belirlemeye yönelik araştırmalar öne çıkmaya başlamıştır. Bu konularda, büyük ölçekli DNA dizinleme yöntemlerinin geliştirilmesi, bilgisayar ve yazılım programlarının oluşturulması bu ölçekteki verilerin değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Burada, biyoinformatik ile “DNA yongaları” gibi teknolojiler biyolojik sistemlerin genetik yapılarına ayrıntılı olarak incelemeye olanak sağlamaktadır.

Moleküler tekniklerin tarımsal üretimin artırılmasında önemli olanaklar sunduğu yadsınmaz bir gerçektir. Ancak, geçtiğimiz 20 yıl içerisinde yeniden bileşen [*rekombinant*] DNA ya da genetik mühendisliği teknikleri olarak da adlandırılan modern biyoteknolojik yöntemlerle geliştirilmiş hastalık ve zararlılara dayanıklı bitki çeşitlerinin insan sağlığı ve çevre üzerindeki olası olumsuz etkileri yoğun şekilde tartışılmakta, bu yeni teknolojinin sunduğu olanaklar farklı açılardan sorgulanmaktadır.

Bu makalede modern biyoteknolojik yöntemlerle elde edilmiş ve genelde Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) olarak tanımlanan bu transgenik ürünlerin tarımsal üretimin artırılmasında sunduğu olanaklar, bu ürünlerin insan sağlığı ve çevre üzerindeki olası olumsuz etkilerin yanında GDO'larla ilgili sosyo-ekonomik kaygılar ele alınmaya çalışılacaktır.

Tarımsal Üretimde Kullanılan GDO'lar Hangileridir?

Yukarıda da belirttiğim gibi genetik mühendisliği teknikleri, şimdiye kadar bitkilerin genetik yapılarını değiştirmede kullandığımız yöntemlerle gerçekleştirilmediği yetersiz kaldığı durumlarda, doğadaki diğer canlı organizmalardan da yararlanmayı mümkün kılmaktadır. Moleküler genetik konularına tam vakıf olmayanlar için ilk bakışta doğal değilmiş gibi görünen bu teknikler, doğanın işleyişi anlaşıldıkça daha fazla benimsenecek ve yaygın olarak insanlığın yararına sunulacaktır.

Bitki biyoteknolojisi ve özellikle gen teknolojisi alanındaki gelişmeler 1980'li yıllardan itibaren hız kazanmış, ilk transgenik ürün bitkisi olan uzun raf ömürlü domates FlavrSavr adı ile 1996 yılında pazara sürülmüştür. Bunu gen aktarılmış soya, mısır, pamuk, kolza ve patates bitkileri izlemiştir. 1996 yılından itibaren transgenik ürünlerin ekim alanları hızla artmış ve 2009 yılında 134 milyon hektara ulaşmıştır (Çizelge 1).

Çizelge 1. 1996-2008Yılları Arasında Transgenik Bitkilerin Toplam Ekim Alanı (milyon ha)

Yıllar	Hektar (milyon)
1996	1.7
1997	11.0
1998	27.8
1999	39.9
2002	58.7
2003	67.7
2004	81.0
2009	134.0

Halen yetiştirilmekte olan transgenik ürünlerin ekim alanları incelendiğinde, bu ekim alanlarının % 99'unun A.B.D., Arjantin, Kanada, Brezilya, Hindistan ve Çin'de olduğu, genetiği değiştirilmiş ürün ekimi yapan ülkelerin sayısı 25'e ulaşmış olmakla beraber (Güney Afrika, Avustralya, Romanya, Uruguay, İspanya, Meksika, Filipinler, Kolombiya, Bulgaristan, Honduras, ve Endonezya) bu ülkelerde geniş ekim alanları bulunmadığı görülmektedir (James, 2009). Çin'deki ekim alanları ise özellikle Bt içeren pamuk ile hızla artmaktadır. Yine, Hindistan'da Bt içeren (böceklere dayanıklı) pamuk ekimine izin verilmesiyle bu ülkede de transgenik pamuk ekim alanlarının hızla artarak % 87'ye ulaştığı görülmüştür. Transgenik ürünlerin ekim alanları 2009 yılı itibariyle 134 milyon hektara ulaşmış olmakla beraber, bu ekim alanlarının artmasındaki şüphesiz en önemli engel özellikle Avrupa Birliği kamuoyunda bu ürünlere karşı oluşan olumsuz tepkiler, dolayısı ile bunun üreticiler üzerinde oluşturduğu olumsuz beklentilerdir. Aynı şekilde, gelişmekte olan ülkelerde aşağıda daha detaylı olarak değerlendirilecek olan biyogüvenlikle ilgili yasal mevzuatın henüz tam olarak anlaşılmasının getirdiği belirsizlik de ekim alanlarının genişlemesine engel olmaktadır.

Buna paralel olarak, geniş ölçekte yetiştiriciliği yapılan türlerin oldukça sınırlı sayıda olduğu, ancak soya, mısır, pamuk ve kolza gibi önemli ürün türleri olduğu görülmektedir.

Pazara sürülen ilk transgenik ürün olan uzun raf ömürlü FlavırSavr domatesi pazarlama stratejilerindeki yanlışlıklar ve tüketiciler tarafından fazla tutulmaması nedeniyle üretimden kalkmıştır.

Bt patates ise çevrecilerin tepkisinden çekinen dünyanın en büyük hamburger zincirlerinin talep etmemeleri nedeniyle pek geniş ekim alanları bulamamıştır. Herbisitlere (yabancı ot mücadele ilacı) dayanıklı transgenik buğday çeşidi de gerek çevrecilerin tepkisi gerekse bu ürünü geliştiren çokuluslu şirketin pazarlama kaygıları nedeniyle henüz ticarileştirilmemiştir. Virüse dayanıklı papaya Hawaii adalarındaki papaya endüstrisini kurtarmış olmakla beraber sadece burada ve Çin'de yetiştirilmektedir. Geniş ölçekte yetiştirilen tür ve çeşitlerin yine çok uluslu şirketlere ait tohumculuk şirketleri tarafından pazarlanıyor olması ayrıca dikkat çekmekte olup, bunun nedenleri ileriki bölümlerde incelenmeye çalışılacaktır.

Tekrar belirtmek gerekirse, dünyada yaygın olarak yetiştirilen ve ticarete konu olan GD ürünler soya, mısır, pamuk ve kolzadır. Bunlar ya bazı böceklere karşı dirençli hale getirilmişlerdir ya da herbisit denilen yabancı ot ilaçlarına dayanıklılık taşımaktadırlar.

GDO karşıtlarının yanlış beyanlarına dayanarak gazete ve televizyonda sürekli yer bulan balık geni aktarılmış çilek, tavuk geni aktarılmış patates, kolera geni aktarılmış domates veya akrep geni aktarılmış pamuk dünyanın hiçbir ülkesinde yetiştirilmemektedir.

GDO'ların Yararı Nedir?

Yukarıda belirtilen transgenik ürünler öncelikle daha az ilaçlama gerektirdiğinden çiftçiler açısından girdi masraflarını azaltmaktadır. Çevre açısından ise daha az tarımsal kimyasal kullanımının olumlu etkisi yadsınamaz. Yine, ürünleri ilaçlarken ya da yabancı ot mücadelesi için tarla sürümleri sırasında kullanılan traktörlerin saldıgı karbondioksit miktarının (sera gazı salımının) azalıyor olması çevre açısından yararlı faktörler arasındadır. Bunlara ek olarak, herbisitlere dayanıklı soya ya da mısır çeşitlerinin en az toprak işleme hatta hiç toprak sürümü yapılmadan önceki yılın sap kalıntıları üzerine ekimin mümkün olduğu bölgelerde toprak erozyonu da gözle görülebilir oranlarda azalmıştır. Yapılan bilimsel çalışmalar, GDO'lu mısırların klasik mısırlara göre önemli ölçüde daha az fumonisin (kansere neden olan madde) içerdiğini de göstermiştir.

Genetiği Değiştirilmiş ürünlerin 1996-2007 yılları arasındaki dünya ölçeğindeki ekonomik ve çevresel etkileri Brookes ve Barfoot (2005 ve 2009) tarafından kapsamlı olarak ortaya konulmuştur. Dünya ölçeğinde soya üretim düzeyi 68 milyon ton, mısır üretimi de 62 milyon ton artmıştır. Bu GD ürünlerin küresel ekonomik katkısı 12 yıl boyunca toplam 44.1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bunun yarısı ABD ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerin hanesine yazılırken, 22 milyar dolarlık kısım Arjantin, Brezilya, Hindistan ve Çin gibi gelişmekte olan ülkelerin çiftçilerine ve ekonomilerine katkı sağlamıştır.

Yurtdışındaki ve Türkiye'deki GDO karşıtlarının iddialarının aksine küresel ölçekte pestisit (tarımsal mücadele ilacı) kullanımındaki azalma 1996-2008 yılları arasında toplam 359 milyon kg değerine ulaşmış, yani doğal yaşama zarar veren insektisit (böcek öldürücü) kullanımında % 8.4 azalma sağlanmıştır.

Küresel ısınmanın önemli etmenlerinden karbondioksit salımı da GD ürünlerin sağladığı toprak işleme ve ilaçlama avantajları sonucu azalma göstermiştir. Örneğin 2008 yılında GDO lu üretim sayesinde 14.4 Milyar Kg karbondioksit salımı engellenmiştir; bu ise 7 milyon adet aile otomobilinin 1 yıl içerisinde bıraktığı karbondioksit oranına eşittir.

İkinci Nesil GDO'lar

Bundan sonra piyasaya sunulması beklenen transgenik ürünlerin ise üretim maliyetlerini düşürücü özelliklerin yanında tüketicileri doğrudan ilgilendiren özellikler üzerinde de yoğunlaşması beklenmektedir. Bunlara en güncel örnek "Altın Pirinç" olarak adlandırılan beta karoten/A vitamini içeriği yükseltilmiş çeltiktir. Gelişmekte olan ülkelerde özellikle Güneydoğu Asya'da A vitamini eksikliği çeken 170 milyon kadar kadın ve çocuğun bu şekilde yeterli A vitamini alması ümit edilmektedir. Greenpeace örgütü ise, Altın Pirinç'in sadece çokuluslu şirketlerin bir pazarlama stratejisi olduğunu, bölgede günlük yaklaşık 300 gram pirinç tüketildiğini, ancak bir insanın önerilen günlük dozda provitamin A alabilmesi için bu miktarın yaklaşık 12 katını yemesi gerektiğini iddia etmektedir. Altın pirinç geliştiren araştırmacılar bu hesaplamanın gerçekleri yansıtmadığını söylemektedirler. Nitekim, yapılan bilimsel çalışmalar, biyogüvenlikle ilgili testlerin tamamlanmasından sonra 2012 yılında yaygın üretimine başlanacak olan "Altın Pirinç II" nin günde 72 g tüketilmesiyle çocukların Vitamin A eksikliğinin karşılanacağını ortaya koymuştur.

Altın Pirinç İnsani Yardımlaşma Ağı'na (Humanitarian Golden Rice Network) da üye olan Syngenta firmasının yatırımı ile 2005 yılında "Altın Pirinç 2" adı verilen ve öncesine göre yaklaşık yirmi kat daha fazla provitamin A içeren yeni bir pirinç çeşidi geliştirilmiştir. Firma yıllık 10.000 dolardan düşük gelirli çiftçilere tohumları ücretsiz vermeyi planlamaktadır. Ayrıca bu tohumlara sahip olan çiftçiler ileriki senelerde kendi tohumlarını firmaya bedel ödmeden çoğaltabileceklerdir (<http://www.nature.com/nbt/journal/v23/n4/full/nbt0405-395.html>).

"Altın Pirinç" örneğinin dışında doymuş yağ asit oranı değiştirilmiş ve trans-yağ içeriği düşük yağlı tohumların, omega-3 içeriği yüksek soyanın, elzem amino asit içeriği yükseltilmiş tahıl ve patateslerin, mikroelementlerce zenginleştirilmiş tahılların, aroma maddeleri yüksek ancak düşük kalorili ürünlerin yakın gelecekte piyasaya çıkması beklenmektedir. Hepatit B aşısı içeren patates ve muz bitkilerinin yanında, transgenik bitkilerin önemli bir kullanım alanı da ilaç hammaddesi ve monoklonal antikor üretimi için büyük potansiyel sunmalarıdır. Gen aktarılmış bu bitkilerin sera ve tarla denemeleri halen devam etmektedir.

Bunlara paralel olarak, üzerinde en fazla araştırma yapılan konular arasında biyotik ve abiyotik stres koşullarına dayanıklı bitki çeşitleri gelmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere, şimdiye kadar sağlanan üretim artışı tarım alanlarının genişlemesi, yaygın kimyasal gübreleme ve sulama ile sağlanmış ve bunlar ekolojik dengeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Artık herkes tarafından kabul edilen bu sorunlar nedeniyle, bundan böyle tarımsal üretimin artırılmasındaki temel iki hedef, sürdürülebilir tarım teknikleri ve birim alandan alınan verimliliğin artırılması yönünde olacaktır. Bunun için de bitkilerin yüksek verimli genotipe sahip olmalarının yanında biyotik ve abiyotik stres koşullarına dayanıklı olmaları da istenmektedir (SOFA, 2004).

Bunlar arasında hastalık ve zararlılara dayanıklılık özelliği başta gelmektedir. Zira özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bitkisel üretimin yarıya yakın kısmı hatta bazen fazlası üretim sırasında veya hasat sonrası hastalık ve zararlılar nedeniyle kaybolmaktadır. Bunlara karşı tarımsal mücadele ilaçlarının kullanıldığı durumlarda ise bu hem üretim maliyetini artırmakta, hem de insan sağlığını ve çevreyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Dolayısı ile hastalık ve zararlılara karşı dayanıklılık genleri aktarılmış bitkilerin geliştirilmesi verimliliği artırdığı gibi tarımsal üretimin çevre üzerindeki baskısını da azaltacaktır. Bu alanda şimdiye kadar elde edilmiş en başarılı uygulama Lepidopter'lere (bitkisel üretimde zararlı olan tırtıllara) dayanıklılık sağlayan *Bacillus thuringiensis* endotoksin genleri aktarılmış

bitkilerden elde edilmiştir. Ancak, bitkisel üretimde zararlı olan çok sayıdaki diğer zararlı böceklerle karşı aynı başarı henüz elde edilememiştir. Aynı şekilde, bazı virüs hastalıklarına karşı dayanıklı bitki çeşitleri geliştirilmişse de bunların sayısı pek fazla değildir. Bitkilerde önemli kayıplara neden olan fungal (mantarı) ve bakteriyel hastalıklara karşı direnç kazandırmaya yönelik araştırmalar da yoğun biçimde devam etmektedir. Ancak, bu hastalıklara dayanıklılık mekanizmalarının karmaşıklığı, dayanıklılık mekanizmalarının bitkiler ve patojenler arasında farklılık göstermesi, patojenlerin özellikle fungusların kendi dayanıklılık mekanizmalarını sürekli geliştirme yetenekleri nedeniyle henüz bakteriyel ya da fungal hastalıklara dayanıklı transgenik bitki çeşitleri üretim zincirine girecek aşamaya gelmemiştir.

Bilindiği üzere küresel ısınma ve yanlış arazi kullanımı gibi nedenlerle 21. yüzyılda kuraklığın ve çölleşmenin gittikçe artması beklenmektedir. Bu durumdaki arazilerin çoğu ise Afrika gibi nüfus artış hızının en fazla olduğu ülkelerde bulunmaktadır. Bu nedenle, kurağa dayanıklı ya da az suyla yetişebilen bitki çeşitlerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Kurağa dayanıklı transgenik mısırın 2012 yılında, kurağa dayanıklı buğdayın ise 2015 yılında ekimine başlanması beklenmektedir. Aynı şekilde tuzlu veya mikroelement eksikliği ve alüminyum gibi metal fazlalığı sorunu bulunan topraklarda yetişebilen bitkilerin geliştirilmesi de bu gibi ülkelerdeki marjinal tarım alanlarında üretim yapılabilmesine olanak sağlayacaktır. Eldeki bilgiler, dünyada mineral eksikliği ve metal (özellikle alüminyum) toksisitesi nedeniyle bitkisel üretimin sınırlandığı toprakların tüm topraklar içerisindeki payının % 60 dolayında olduğunu göstermektedir (Çakmak, 2002). Hem bu tür toprak sorunlarına hem de olumsuz çevre/iklim koşullarına karşı dayanıklılık kazandırmaya yönelik çalışmalar da yoğun bir şekilde devam etmekle beraber, bu özelliklerin birden fazla gen veya gen grupları tarafından belirleniyor olması, bunların gerek belirlenip klonlanmaları gerekse bitkilere aktarma teknolojilerinin yetersizliği sebebiyle henüz beklenen başarı düzeyine ulaşamamıştır.

GDO'lu Ürünler Verimi Artırıyor mu?

Yukarıda da belirttiğim üzere, halen piyasada bulunan ürünlerin önemli bir kısmı bazı zararlı böceklerle ve herbisitlere karşı dayanıklılık özelliği kazandırılmış ürünlerdir. Bunların bu özellikleri de satılan her bir tohum torbası üzerinde açıkça yazılmaktadır. Bugüne kadar, piyasada bulunan hiçbir transgenik soya, mısır ya da pamuk “yüksek verimli” iddiasıyla pazarlanmamıştır. Bu iddia teknoloji karşıtları tarafından ileri sürülüp sonra yine onlar tarafından çürütülerek kullanılan propaganda malzemelerinden birisidir. Ancak, ilk defa 2009 yılında piyasaya sürülen “Roundup Ready 2 Yield” soya çeşidi, ABD’de 6 eyalette yapılan tarla denemelerinde önceki transgenik soya çeşitlerine göre % 7-11 verim artışı sağladığı için, yüksek verimli ilk transgenik ürün ünvanını taşımaktadır. Tohum tedarikçisi firmaların bu iddialarının doğru olup olmadığı, bu soya çeşidini geniş alanlarda eken çiftçiler tarafından da sınanacaktır.

Bu ürünlerin verimlilik konusunu bilimsel veriler ışığında farklı boyutları ile incelemek mümkündür: Birincisi, özellikle mısır ve pamuk üretiminde çiftçilerin lepidopter diye gruplandırılan bazı zararlı böceklerle mücadele için kullandıkları pestisitlere (kimyasal mücadele ilacı) gerek kalmamaktadır. Bu da çiftçi açısından hem bu ilaç masrafından, hem yetiştirme boyunca birkaç kez yapması gereken ilaçlama için harcayacağı yakıt (mazot) masrafından, hem de işçilikten veya kendi zamanından önemli tasarruf sağlaması anlamına gelmektedir. Öte yandan, kimyasal ilaçla mücadelenin pek etkin olmadığı özellikle ikinci ekim mısırda sap ve koçan kurtlarıyla mücadelede, bu zararlılara dayanıklılık kazandırılmış mısır kimi doğrudan verim artışı da sağlamaktadır. Bu husus, yani ilaçla etkin mücadelenin

yapılamadığı durumlarda doğrudan verim artışı, çiftçilerin kimyasal mücadele ilacı temin etmekte güçlük çektiği gelişmekte olan ülkelerde daha bariz olarak görülmektedir.

Türkiye’de Tarım Bakanlığı Araştırma Enstitüleri tarafından 2001-2003 yıllarında yürütülen ancak sonuçları resmen açıklanmayan mısır tarla denemelerinde, transgenik mısır klasik mısıra göre % 35-40 daha fazla verim sağlamıştır (Anonim, 2004). Ne yazık ki, bu 3 yıllık araştırma sonuçları gerek Tarım Bakanlığı bürokratları gerekse bu bilgi kendilerine verilmiş olduğu halde GDO’ya Hayır Platformu sözcüleri tarafından ısrarla görmezden gelinmektedir.

GDO’lar Doğal Çevreyi Bozar mı?

Doğal çevreyi bozan en önemli faktör insanın bizzat kendisidir. İnsanın var olduğu ve varlığını sürdürmeye çalıştığı her doğal çevrede doğayla bir çatışma olması kaçınılmazdır. Buna paralel olarak, organik tarım dahil her türlü tarımsal üretimin çevre üzerinde bir şekilde olumsuz etkisi olmaktadır. Burada önemli olan bu çatışmanın yoğunluğu ve doğanın bunu onarıp onaramayacağıdır. Şu ana kadar, piyasaya sürülmüş olan tüm ürünlerde ekolojik denge üzerindeki olası olumsuz etkiler bilimsel veriler ışığında değerlendirilmiş, bu risk analizlerinin ardından üretim izinleri verilmiştir. Örneğin, son derece sıkı olduğunu bildiğimiz Avrupa Birliği biyogüvenlik mevzuatına göre, transgenik ürünlerin insan gıdası ve hayvan yemi olarak tüketilmesi için risk değerlendirilmesi, merkezi olarak EFSA tarafından yapılır ve tüm ülkeler buna uymak durumundadırlar. Yine AB mevzuatına göre her bir transgenik ürünün çevre üzerindeki olası etkileri o ürünün ekiminin yapılacağı her bir ülkede ayrı ayrı ve birbirinden bağımsız olarak, daha önceden ilgili direktifte çerçevesi çizilmiş bilimsel yöntemlere göre yapılır.

Yukarıda da belirtildiği gibi GD ürünlerin kullanımı tarımsal mücadele ilaçları kullanımını % 8.4 azaltmıştır. Dolayısı ile GD ürünlerinin kullanımı tarımsal üretim sırasında zararlı böceklerin yanı sıra faydalı veya hedef dışı organizmaların da pestisitlere maruz kalmasını azaltmaktadır.

Öte yandan, Türkiye’nin zengin biyolojik çeşitliliği elbette üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Ancak, GDO karşıtlarının bunu aşırı derecede abarttıkları da bir gerçektir. Örneğin, dünyada yaygın olarak yetiştirilen soya, pamuk ve mısırın Türkiye’de tozlaşabileceği doğal akraba türleri bulunmamaktadır. Dolayısı ile bu ürünlerin yetiştirilmesinin ne gibi bir felakete yol açacağına GDO karşıtları tarafından somut olarak dillendirilmesinde yarar vardır. GDO’ların yetiştirilmesine karar verilmeden, bilimsel yöntemlere göre çevre etki analizlerini yapacak yasal düzenlemeler de AB ülkelerinde 1990 yılından beri yürürlüktedir. Türkiye’de ise 26 Mart 2010 tarihinde çıkarılan Biyogüvenlik Kanunu, AB mevzuatıyla uyumlu olmamanın ötesinde GD bitkilerin yetiştirilmesini yasaklamaktadır.

Transgenik ürünlerin çevresel etkilerini değerlendirmek insan sağlığı üzerindeki etkilerini değerlendirmekten çok daha zor ve karmaşık görünmektedir. Burada şüphesiz tarımsal üretim yapılan ekosistemlerin birbirlerinden çok farklı olması en büyük etkidir.

Çevre üzerindeki olası olumsuz etkilerin başında, transgenik bitkilerin ekosistemdeki diğer canlılarla etkileşimi gelmektedir. Örneğin Bt aktarılmış mısır bitkilerini yiyen tırtılların yanında diğer hedef olmayan canlıların örneğin Kral kelebeğinin de olumsuz etkilenebileceği endişesi (Losey, 1999) birkaç yıl yoğun tartışma konusu olmuştur. Bu konu, GDO karşıtı örgütler tarafından hala yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak, Bt mısır polenlerinin Kral

kelebeği ve diğer hedef dışı organizmalar üzerindeki olumsuz etkilerini tarla koşullarında incelemek üzere yapılan kapsamlı araştırmalar, bu riskin çok düşük bir düzeyde olduğunu ve Kral kelebeklerinin yaşam döngüsünü olumsuz etkilemediğini göstermiştir (Oberhauser ve ark., 2001; Pleasants ve ark., 2001; Sears ve ark., 2001; Zangerl ve ark., 2001). Genetiği değiştirilmiş organizmaların çevre üzerindeki etkileri tartışılırken, Bt geni aktarılmış bitkiler yerine normal mısır yetiştiriciliğinde kullanılan kimyasal mücadele ilaçlarının hedef olmayan organizmalar üzerinde çok daha fazla olumsuz etkilerinin bulunduğunu göz önünde bulundurmakta yarar vardır (Gianessi ve ark., 2002). Burada asıl endişe konusu, sürekli Bt aktarılmış mısır ile beslenen tırtılların belirli bir süre içerisinde dayanıklılık mekanizması geliştirmesinin kaçınılmaz olmasıdır.

Buraya kadar, GDO'lar olarak bilinen modern biyoteknoloji ürünleri genel hatlarıyla anlatılmış ve tarımsal üretimle ilgili katkıları ele alınmıştır. İkinci bölümde, GDO'ların insan sağlığı üzerindeki kaygılar ve bu kaygılara karşı alınan biyogüvenlik önlemleri ile sosyo-ekonomik etkiler değerlendirilecektir.

KAYNAKÇA:

- Anonim, 2004. Transgenik Mısır Sonuç Raporu (2001-2003). Adana Zirai Mücadele Enstitüsü- Çukurova Tarımsal Mücadele Enstitüsü, Adana. 56 s.
- Borlaug, N. 2003. Towards a Hunger-free World: The Final Milestone.
www.ans.iastate.edu/NSC/Lecture_text_14_10_03.pdf
- Brookes, G., & Barfoot, P. (2005). GM crops: The global economic and environmental impact - the first nine years 1996-2004. *AgBioForum*, 8(2&3), 187-196.
- Brookes, G., & Barfoot, P. (2009). Global Impact of Biotech Crops: Income and Production Effects, 1996-2007. *AgBioForum*, 12(2), 184-208.
- Cakmak, I. 2002. Plant nutrition research: Priorities to meet human needs for food in sustainable ways. *Plant Soil*, 247: 3-24
- Gianessi, L. P., Silvers, C. S., Sankula, S., & Carpenter, J. 2002. Plant biotechnology: Current and potential impact for improving pest management in U.S. agriculture, An analysis of 40 case studies. Washington, D.C.: National Center for Food and Agricultural Policy.
- James, C. 2009. Global Review of Commercialized Transgenic Crops: 2009. ISAAA Briefs No: 41.
- Losey, J. E., Rayor, L. S., & Carter, M. E. (1999). Transgenic pollen harms monarch larvae. *Nature*, 399, 214.
- Malthus, T. 1798. An Essay on the Principle of Population.
<http://www.ac.wvu.edu/~stephan/malthus/malthus>.
- Oberhauser, K. S., Prysby, M. D., Mattila, H. R., Stanley-Horn, D. E., Sears, M. K., Dively, G. P., Olson, E., Pleasants, J. M., Lam, W.-K. F., & Hellmich, R. L. (2001, Oct. 9). Temporal and spatial overlap between monarch larvae and corn pollen. *Proc. Natl. Acad. Sci. USA*, 98 (21), 11913-11918.
- Persley, G. J. 1990. Beyond Mendel's Garden: Biotechnology in the Service of World Agriculture. Wallingford, UK: CAB International. 155 s.
- Pleasants, J. M., Hellmich, R. L., Dively, G. P., Sears, M. K., Stanley-Horn, D. E., Mattila, H. R., Foster, J. E., Clark, P. L., & Jones, G. D. (2001, Oct. 9). Corn pollen deposition on milkweeds in and near cornfields. *Proc. Natl. Acad. Sci. USA*, 98 (21), 11919-11924.
- Sears, M. K., Hellmich, R. L., Stanley-Horn, D. E., Oberhauser, K. S., Pleasants, J. M., Mattila, H. R., Siegfried, B. D., & Dively, G. P. (2001, Oct. 9). Impact of *Bt* corn pollen on monarch butterfly populations: A risk assessment. *Proc. Natl. Acad. Sci. USA*, 98 (21), 11937-11942.
- SOFA, 2004. State of the Food and Agriculture 2003- 2004. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
http://www.fao.org/WAICENT/FAOINFO/ECONOMIC/ESA/en/pubs_sofa.htm

GELECEKTE TALEBİ ARTACAK MESLEKLER VE EĞİTİMİN ARTAN ÖNEMİ

Dr. Necdet KENAR (*)

İşgücü piyasasında arz ve talebi dengelemeye yönelik işgücü planlaması konusu, gündemden düşmeyen konulardan biridir. Gelecekte hangi sektörlerde, hangi mesleklerde ve hangi niteliklere sahip ne kadar işgücüne ihtiyaç duyulacağını hesaplamak ve buna göre eğitimi planlamak iş dünyasının ve ailelerin hükümetlerden en önemli beklentileri arasındadır. Ancak, hızla değişen ve küresel gelişmelerin her ülkenin ekonomisi etkilediği bir dünyada belirsizlikler artmakta ve işgücü planlaması yapmak gittikçe zorlaşmaktadır. Belirsizliklere rağmen biz bu yazımızda işgücü piyasasını belirleyen temel eğilimleri özetlemek istiyoruz.

Hizmet sektörü büyüyecek

Gelecekte talebi artacak meslekleri tahmin edebilmek için öncelikle ekonomide, bilim ve teknolojiye, demografide, üretim ve yönetim biçimlerinde, iş ve sosyal hayatta küresel eğilimlere bakmak gerekir. Ekonomide ve istihdamda gözlenen en temel eğilim hizmet sektörünün büyümesidir. Toplumlar geliştikçe önce tarım sektörü küçülmekte, sanayi ve hizmet sektörü büyümekte; gelişmenin ileri safhalarında ise tarımla birlikte sanayi sektörü kaybetmekte ve hizmet sektörü, istihdamı büyüyen tek sektör olmaktadır. Bu nedenle önümüzdeki süreçte hizmetler sektöründe ve özellikle bankacılık, finans, ulaşım, haberleşme, ticaret, perakende, turizm, sağlık, eğitim, sosyal sektörler, eğlence –müzik, sinema, televizyon, tiyatro- sektöründe becerili işgücüne talep artacaktır.

Teknolojik yenilikler

Meslekleri etkileyen en önemli unsur, şüphesiz teknolojik yeniliklerdir. Teknolojide yaşanan devrim niteliğindeki değişimler, mesleklere olan talepte ani, hızlı ve tahmin edilemeyen değişimlere neden olmaktadır. Bilim ve teknolojiye gelişmeler; ürün çeşitlerini, hemen her sektörde üretim biçimlerini, işlerin yapılış şeklini, çalışma usullerini değiştirmektedir. Artan ürün çeşidi ve gelir düzeyine bağlı ürün talebi değişmekte, lüks sanayi mallara ve hizmetlere doğru talep genişlemektedir. Bu da gerek sektörler arası ve gerekse alt sektörler itibariyle kaynakların yeniden dağılımını gerektirmektedir. Alman sosyolog Werner Sombart'ın tanıttığı ve Avusturyalı büyük iktisatçı Joseph Schumpeter'in geliştirip ünlendirdiği “yaratıcı yok etme” olarak tanımlanan bu süreçte, yeni teknolojiler; bir yandan yeni işler, yeni meslekler ve şirketler yaratırken, diğer yandan geleneksel işler ve mesleklerin bazıları ile bazı şirketleri yok etmektedir.

Bilim ve teknolojiye gelişmelerin getirdiği ve talebi artacak mesleklere örnek olarak network sistemleri ve veri iletişim analistleri, nano teknoloji çalışanları, bilgisayar yazılım mühendisleri ve sistem analistleri, biyomedikal mühendisleri, genetik uzmanları, uzay mühendisleri, enerji mühendisleri, robot teknisyenleri, biyokimya uzmanları ve biyofizikçiler, gıda bilimcileri, kalite mühendisleri, tıp bilim uzmanları sayılabilir.

(*) MESS Eğitim Vakfı Genel Müdürü

Internet teknolojisi, pazarlama ve satış süreçlerinde aracıları azaltacaktır. Teknolojiyle birlikte artan küresel rekabet ve maliyet baskısı; aracısız üreticiden tüketiciye satışı yaygınlaştıracak. Üretim ve pazarlama süreçlerinde katma değer yaratmayan her türlü hizmet ve meslek kaybedecek gibidir.

Otomasyon teknolojileri

İşlerin niteliğinde de değişim olmaktadır. Küresel rekabetin getirdiği maliyetleri azaltma stratejisi, otomasyon eğilimini yaygınlaştırmaktadır. İmalat sektöründe fabrikalarda ve bankalarda başlayan otomasyon süreci, önümüzdeki dönemde evlerimize kadar girecektir. Sürekli tekrar edilen işlerin otomasyonla yapılıyor olması; nitelik gerektirmeyen işleri azaltmaktadır. Düşük vasıflı işler azalmakta, yüksek becerili işler artmakta olduğundan, yüksek düzey üretim işçilerine ihtiyaç artacaktır. Üretim daha çok bilgi ve beceriye bağlı olmakta ve bu bilgi ve beceriler sürekli değişim göstermektedir. Ancak tüm meslekler teknolojik değişimlerden etkilenmeyecek; geleneksel mesleklerden yaşamaya devam edenler olacaktır. Örneğin günlük hayatımızı sürdürebilmemiz için gerekli olan altyapı ve bakım onarım hizmetlerinin gerektirdiği elektrikçi, muslukçu, inşaat ustası, marangoz gibi klasik mesleklerdeki nitelikli işgücüne her zaman ihtiyaç olacaktır. Keza, berber-kuaför, araba tamircisi, levazımatçı, din görevlisi ve politikacı gibi mesleklere olan ihtiyaç da en azından görünür bir gelecekte devam edecektir.

Küresel ticaret ve artan rekabet

Artan küresel ticaret ve küresel outsourcing eğilimleri de beceri ve meslek ihtiyaçlarını etkilemektedir. Ticaret ve teslimlerde artış, posta hizmetleri, kargo, lojistik, ulaşım, kara, deniz ve havayolu taşımacılığı ve perakende sektöründe meslekli işgücüne olan talebi artıracaktır. Küresel rekabette işletmelerin başarılı olabilmesi ve ayakta kalabilmesi için iki konuyu iyi yapmaları gerekmektedir: Birincisi, yenilik ve ürün farklılaştırması; ikincisi pazarlama. Yenilik (inovasyon) ve ürün farklılaştırması için yaratıcı özellikte tasarımcılara ve icat çıkaran yüksek düzey zekâ ve eğitimli işgücüne talep artacaktır.

Pazarlama stratejileri ve satış teknikleri, işletmeler arasındaki rekabette kazanımı belirleyecek ikinci unsur. Rahmetle andığımız Sakıp Sabancı'nın "Ağam sen dünyanın en iyi ve en ucuz malını üretmişsin. Kimsenin haberi yoksa satamazsan neye yarar?" yakınmasını hatırlatalım. İşletmeler bu konuda piyasa stratejisi belirleyen, yaratıcı ve yetenekli pazarlama uzmanlarına daha çok ihtiyaç duyacak. Tabii ki klasik perakende satış elemanı mesleğine olan talep de azalmayacak.

Outsourcing (dış kaynak kullanım)

Küresel outsourcing eğilimleri ülkeler arası işgücü talebini etkilemektedir. Çağrı merkezleri, müşteri hizmetleri, bilgisayar yazılım hizmetleri, muhasebe hizmetleri gibi işlere talep artacak. Ancak, bu işler küresel rekabete konu olmakta ve gelişmiş ülkelerden İngiltere konuşulan ucuz emek ülkelerine gitmektedir. İleri teknoloji gerektiren işler de Hindistan, Çin, Tayvan gibi eğitimli kişilerin bulunduğu yerlere gitmektedir. İşgücü maliyet avantajı nedeniyle ABD'deki, yazılım hizmetleri, muhasebe hizmetleri, çağrı merkezleri ve müşteri hizmetlerinin Hindistan'a gittiğini hatırlatalım. Hatta ABD'de yaşayan kişilerin sağlıkla ilgili röntgen, MR ve test sonuçlarının internet ile Hindistan'da yaşayan doktorlar tarafından değerlendirilmesi, outsourcing'in gelişim potansiyeline iyi bir örnek. Küresel rekabete konu

olmayan ve fiziksel olarak işin başında olunması gereken klasik işler örneğin berber, elektrikçi, muslukçu, inşaat ustası, aşçı, garson, levazımatçı vb. küresel rekabetten etkilenmeyecektir. Ancak bu tür işlerde de göç politikaları (ucuz işgücüne sahip gelişmekte olan ülkelerden-gelişmiş ekonomilere göç) rekabeti belirleyecektir.

Girişimcilik ve KOBİ'ler

KOBİ'ler teknolojinin getirdiği imkânlardan ve yarattığı fırsatlardan istifade edebilirlerse bu sürecin kazananları olacaklardır. İnternet aracılığıyla küçük işletmeler, farklı ve büyük pazarlara, aracısız ve düşük maliyetle ulaşabilmektedir. Bu durum girişimciliği ve KOBİ sahipliğini öne çıkaracak.

Yaşlanan nüfus ve sağlık sektörü

Nüfusta yaşlanma eğilimi de işgücüne talebi etkilemektedir. Tıp alanındaki teknolojik değişimler ve insanların daha uzun süre yaşamaları, sağlık ve yaşlı bakımı sektörünü büyütmektedir. Doktor, hemşire, hasta bakıcı, sağlık teknisyeni gibi tıp alanında çalışan işgücüne olan talep artacaktır. Sağlık insanların en önem verdiği hizmet olduğu için bu alanda özellikle kaliteli hizmet öne çıkacak ve bu nedenle işini çok iyi yapan kaliteli çalışanlara talep artacaktır. Diş tedavi sektörü de büyüyecektir. Daha çok ilaç ve benzeri tedavi yöntemleri kullanacağımız için ilaç sektörü çalışanlarına ve eczacı mesleğine olan talep artacaktır. Evde ya da yaşlı bakım merkezlerinde yaşlı bakımında görevli meslekli işgücüne talep artacaktır.

Güvenli yaşam

Son yıllarda küresel terör ve suç oranlarındaki artışlar, terörist ve suçluların önümüzdeki süreçte yok olmayacağını göstermektedir. Buna karşı geliştirilecek önlemler yeni iş kollarının ve mesleklerin ortaya çıkmasına yol açacaktır. Öncelikle kamunun güvenlik gücü olan polis teşkilatına ve buradaki işgücüne ihtiyaç devam edecektir. Keza dünya daha güvensiz hale geldikçe ülkeler arası savaş ihtimalleri ve dolayısıyla ordulara olan ihtiyaç azalmayacaktır. Ancak burada ordu içindeki mesleklere olan talepte değişimler olabilir. Örneğin, yerden kumandalı pilotsuz savaş uçaklarına artan eğilim, geçmişin havalı mesleği (klasikleşen Top Gun ile Subay ve Centilmen filmlerindeki Tom Cruise ve Richard Gere'yi hatırlayın) savaş pilotlarının forsunu söndürebilir. Güvenlik dışındaki diğer kamu hizmetlerine (eğitim, sosyal hizmetler vb.) olan talep de azalmayacak gibi. Bu durumda kamu çalışanlarına, özellikle kamunun gelir toplayabilmek için vergi görevlisine talep artacak.

Özel güvenlik işkolu da büyümeye devam edecektir. Gittikçe modern plaza ve sitelere taşıdığımız işyerlerimizi ve evlerimizi terör, gasp ve hırsızlıktan korumak için özel güvenlik birimlerine olan ihtiyaç artacaktır. Keza güvenlik endişesi yaşam tarzımızı da etkileyecek gibi. İnsanlar güvenli yaşayabilmek için daha çok evlerinde ve/veya sitelerinde zaman geçirecekler ve ev(veya site)-eğlence sektörü gelişecektir. Bu süreçte ev sineması, TV, paralı kanallar, evde ve/veya site içinde spor, evlere yemek ve hizmet servisleri artacaktır. Keza, yeni yerleşim birimleri-siteler ve bunların içinde spor, sosyal yaşam, eğlence ve kültür hizmetlerine talep artıyor. İnşaat şirketleri konut satışlarında sundukları yaşam tarzı ile fark yaratma çabasındalar. Bu talep artışı inşaat sektörü ile yerleşim birimlerinde sunulan hizmetlerde çalışacak meslekli işgücüne talebi artıracak.

Kültür, eğlence, sosyal aktiviteler

Eğlence sektörüne, sinema, müzik, TV, tiyatro, diziler ve spora olan talep artacaktır. Keza bu sektörlerde işgücüne, film oyuncusu, yazar, yönetmen, sporcu ve bu işlerle ilgili teknisyenlere olan talep de artacaktır. Burada da yetenek, yaratıcılık ve tasarım öne çıkmaktadır. Sanata olan ilgi de artacaktır. Yazar, ressam, karikatürist, müzisyen gibi sanatçılara olan talep artacaktır.

Sosyal sektörlerde nitelikli işgücü talebi artacaktır. Kamu ve özel sektörden sonra üçüncü sektör olarak tanımlanan sivil toplum kuruluşları, hayır kurumları, gönüllülük faaliyetleri artacak ve bu sektörlerde çalışacak eğitimli ve becerili işgücüne talep artacaktır.

Lokantacılık da ölmeyecek meslekler arasında. Hizmet sektörünün gelişmesiyle daha çok kadın işgücü piyasasına girecek ve evde yemek pişirmek azalacak; dışarıda yemek talebi ve eve yemek teslimi hizmetleri artacaktır. Bu aşçılık, garsonluk, eve teslim hizmeti veren motorize işgücüne olan talebin artacağını göstermektedir.

Kadın işgücüne talep artacak

Hizmetler sektörünün büyümesi ve bu sektörde kadınların erkeklere göre daha becerili, yetenekli ve avantajlı olması kadın işgücünün bu gelişmeden kazançlı çıkacağını göstermektedir. Nitekim bugün bazı gelişmiş ülkelerde kadın işgücü erkek işgücünün önüne geçmiştir. Kadınların işgücüne ağırlığını koyması, çocuk ve yaşlı bakımı hizmetlerine olan talebi artıracak. Bu çerçevede anaokulu öğretmenleri, öğretmen yardımcıları, çocuk bakıcısı, yaşlı bakıcısı mesleği gelişecek ki burada da kadın işgücü bu gelişmeden kazançlı çıkacak.

Eğitim sektörü

Bilgi toplumu olarak tanımlanan 21. yüzyılda eğitim daha da önemli hale gelecek. Bunun temel nedeni, bilginin ve beşeri sermayenin üretim fonksiyonunda artan önemi, bilgiye her yerden hızlı ulaşım, değişim zorunluluğu ve işgücü piyasalarında artan rekabettir. Yüksek eğitimli yaratıcı bilgi işçilerine, yüksek nitelikli üretim işçilerine ve meslekli kaliteli işgücüne talep artacaktır. Bu eğitim sektörünün önemini artırmaktadır.

Birey için teknolojiye ve piyasalarda yaşanan hızlı değişime ayak uydurmak, sürekli öğrenmek ile mümkündür ve bu yaşam boyu öğrenme felsefesini öne çıkarmıştır. Uzmanlaşma önemlidir; ancak bir işten diğerine geçiş yeteneği, bir diğer işte uzmanlaşma yeteneği daha önemlidir. Yaşam boyu iş garantisi, yaşam boyu öğrenme yeteneğine bağlıdır. Bilgi toplumunda eğitilmiş insanın tanımı “nasıl öğreneceğini öğrenen insandır”.

Bu süreçte erken çocukluk döneminden yaşlı eğitimine kadar her aşamada eğitimin önemi artmaktadır. Zekâ, kişilik ve sosyal davranışlar, yani zihinsel gelişimin yarısının dört yaşına kadar tamamlandığı ileri sürülmektedir. Erken çocukluk dönemlerinde bilinçli eğitim sürecinden yararlanan çocuklar, okul hayatlarında daha parlak, sosyal ve duygusal olarak daha yeterli ve daha iyi bir zihinsel gelişim göstermekte; iş ve sosyal hayatta daha başarılı olmaktadır. Bu nedenle erken çocukluk eğitimi sektöründe öğretmen ve diğer eğitici personel talebi artacaktır.

Örgün eğitimin önemi artmakta; ilköğretimden üniversiteye okullar, bilgi toplumunun anahtar kuruluşları olmaktadır. Okuryazarlık, sayısal yetenekler, temel matematik ve fen bilgisi, yabancı dil, öğrenme ve araştırma alışkanlığı, takım çalışması, problem çözme yeteneği gibi bilgi toplumunun temel becerileri esas olarak okullarda edinilir. Bu nedenle okulların performans ve temel değerleri, toplumda giderek artan bir ilgi alanı olmaktadır. Bu süreçte de öğretmen ve eğitimcilere talep artacaktır. Özellikle matematik, fen bilimleri ve yabancı dil öğretmenlerinin talebi artacaktır.

Teknolojik değişimler eğitim hizmetinin veriliş yöntemlerini de değiştirmektedir. Uzaktan eğitim ve özellikle e-öğrenme önem kazanmaktadır. Bu süreçte e-öğrenme uzmanlarına talep artacaktır.

Mesleki eğitim

Mesleki eğitimin önemi artacak; mesleki yeterlik, akademik yeterlik kadar önemli olacak. Bilgi toplumunda çok yüksek beceri gerektiren ya da yaratıcılık gerektiren işlerde işgücüne talep artacağı gibi el becerisi gerektiren inşaat ustası, marangoz, hemşire, elektrikçi, musluk tamircisi, diş teknisyeni, berber gibi mesleki işgücüne talep devam edecektir. Yaşadığımız ortamların temiz, çalışır, güvenli olması için mesleki işgücüne her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyacağız. Velilerin ve öğrencilerin son tercihi olan mesleki eğitim konusunda yakın bir zamanda ailelerin, çocuklarını mesleki eğitim ve sertifika almaları konusunda teşvik etmeye başlamalarına şaşırılmamalıdır.

Bugün tüm dünyada bir yandan işsizlik artarken diğer yandan beceri açığı yaşanmaktadır. Beceri eksikliği sadece teknik becerileri içermemekte, uyum becerisini ve insanları yönetme becerisini de içermektedir. Bu beceriler, inisiyatif almayı, sorumluluk üstlenmeyi, takım çalışmasını, demokratik yönetim-yönetişim ile sanat ve kültür bilgisini de kapsayan toplumsal tutum ve davranışları da içermektedir.

İşbaşında eğitimin önemi artmaktadır. İşverenlerin çalışanlarının eğitimine yatırım yapması; inovasyon, verimli ve kaliteli üretim için önemli bir araçtır. Bilgi toplumunun kurumları öğrenen kurumlardır. Bu süreç yetişkin eğitiminde görevli eğitimcilere talebi artıracaktır.

Sonuç olarak hızla değişen dünyada işlerde ve mesleklerde garanti yok. Teknolojide değişimler, hangi işlerin yok olacağına karar verecek ve bunu önceden görmek kolay değil. Dolayısıyla işgücü planlaması yapmak gittikçe zorlaşıyor. Beceri açığı ortada, ancak beceri ihtiyaçları hızla değişiyor ve uzun dönemli beceri planlamasının da pek yararı yok ve bu süreçte bir işten diğerine geçiş yeteneği önemli. Bu belirsizlikler karşısında temel beceriler önem kazanıyor ve eğitim sistemi daha genel tabana oturmak durumunda. Ancak kesin olan tek şey bir meslekte yaşamak ve kazanmak için yaptığın işi en iyi şekilde yapacaksın. En iyiyi yapmak için ise işinde uzman olacaksın, işe ruhunu vereceksin, heyecanını katacaksın, sürekli kendini geliştireceksin, bunun için sürekli öğreneceksin ve değişimi yakalayacaksın. Son söz Peter Drucker'dan "21. yüzyılda fakir toplumlar yoktur; cahil toplumlar vardır."

GELECEĞİ GÖRMEK: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GELECEK 10 YILLIK DÖNEMDE ÖNEM KAZANACAK MESLEKLER

Yıldız Öztürk BALAMİR (*)

Dünyada sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik değişimlerle birlikte çevresel faktörler, artan nüfus ve uzayan insan ömrünü bir arada düşündüğümüzde, gelecekle ilgili kısa, orta ve uzun dönem projeksiyonlar her alanda önem kazanmaktadır.

Bu bağlamda Türkiye'yi dünyadaki çok hızlı gelişim ve değişim sürecinin dışında düşünmek mümkün değildir. Türkiye'de 2000'li yılların başında Avrupa Birliği sürecinde yıldızı parlayan meslekler ve iş alanları tartışılırken, bugün küresel ısınmayla birlikte tüm dünyada artan çevresel arayışların yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi, oluşan yeşil iş alanları ve çevresel iş fırsatları konuşuluyor.

Gelecek 10, 20 ya da 30 yıl sonrasında önem kazanacak meslekleri uzgörüken, meslekler, işler ve yeni iş alanlarını birlikte değerlendiriyoruz.

Geçmişin veya günümüzün gözde mesleklerinin tamamının aslında geleceğin yıldızı olacak iş alanlarının temeli olduğunu düşünüyoruz. Bilimsel çalışmaların, gelişmelerin, teknolojik değişimin ve yaratıcı tasarımların meslekler üzerindeki belirgin etkisi kendini gelecekteki uzmanlık ve alt uzmanlık alanlarında gösterecek.

Araştırmalar; nanoteknolojik malzeme geliştirme ve üretme, enerji, çevre, bilişim, iletişim, biyoteknoloji, taşımacılık gibi gelecekte de öncelikle yatırım yapılması beklenen alanların insan kaynağını oluşturacak makine, elektronik, genetik, kimya, bilgisayar, endüstri gibi mühendislik dallarının yine ön planda olacağını gösteriyor.

Gen haritaları ve DNA tamiri, gen tedavileri, nano ilaçlar, biyoteknoloji, yapay organ üretimi, klonlama, kalıtsal hastalık tanıları, beyin üzerine yapılan çalışmalar, uzayan insan ömründe yaşam kalitesini artırmaya yönelik koruyucu hekimlik ya da fizik tedavi ve estetik cerrahi gibi uzmanlık dallarını besleyen tıp, moleküler biyoloji ve genetik, psikoloji gibi bilimlerin önemlerini korurken, bu alanlarda çalışan bilim insanları, farklı disiplinlerden araştırmacılar, hekimler, terapistler, psikologlar, hemşireler ve beslenme uzmanları gelecek yıllarda gözde meslekler ve iş alanlarının sahipleri olmaya devam edecekler.

Savunma sanayi ile birlikte siber suçlar ve bilgi güvenliği dâhil, ulusal ve uluslararası güvenliğin her dalı önem kazanacak. Sanal suç ve suçluların artması, demografik değişimler, ülkeler arasındaki sınırların değişmesi, tüm dünyada ekonomik, politik ve teknolojik değişimlerin yansımaları olarak süregelen ve oluşacak göçler, kriminoloji ve uluslararası hukukun önemini artıracak, uzmanlaşmış ve alt uzmanlaşmış hukukçular ile kriminologlar aranan mesleklerin sahipleri olacaklar.

Fen bilimleri ve teknolojideki hızlı gelişmeyle birlikte günümüzde bilgisayar verilerinin holografik depolanmaları, ışık hızında veri transferi ya da atom altı parçacıkları hızlandıracak madde transferi ve kara delikler konuşuluyor.

(*) Bilkent Üniversitesi Kariyer Merkezi Koordinatörü

DNA veya kuantum bilgisayarları, nanoteknolojik kameralarla beyne bilgi transferi ya da holografik yaşamlarla ilgili çalışmalarla pozitif bilimlerde koşurken, bu çalışmaların uygulamaya yönelik somut veya olası sonuçları, sosyal bilimcilere geleceğin meslek, iş ve iş alanlarını ve bu alanlarda çalışacak insan profilini tanımlatıyor.

İşletmelerde kullanımı giderek artan teknolojik altyapı, çalışan profilinde teknoloji kullanımına yatkınlığı zorunlu kılıyor. Uzmanlık ve alt uzmanlık gerektiren iş alanlarında esneklik, disiplinlerarası iletişim ve işbirliği giderek önem kazanıyor. Yönetim bilimleri bir taraftan geleceğin işleri ve iş alanlarında çalışacak sayısal yeteneklerin yönetilmesini ve liderliğini yeniden tanımlarken, diğer taraftan da gelişmekte olan ülkelerin tüketim eğilimlerine göre üretilecek düşük maliyetli ürünler ya da akıllı ev, akıllı alışveriş gibi geleceği şekillendiren trendlerin satış ve pazarlama stratejileri üzerine çalışıyor.

Ünlü filozof Herakleitos'un "Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir." dediği yıllardan bugüne, değişim; sadece artan yaşam temposuyla farklılaşan değerlerden, yaratıcı düşünmeyi ön plana çıkaran toplumsal ve ekonomik gelişmelere değil, aynı zamanda yozlaşan sosyal ilişkilerle birçok alanda bozulan doğal dengelere kadar farklı alanlarda, bazen olumsuz da olsa, artan bir hızla devam ediyor.

Değişen değerler, ilkeler ve amaçlar, yeni sosyal kavramlar ve sorumluluklar, teknolojinin yaşama yansımaları ile oluşan sosyal değişim ve patlamalar, artan değer karmaşası ve sanal yaşamlar, bu konuları irdeleyecek tüm sosyal bilimcilerin görev ve sorumluluklarını giderek artırıyor.

Değişim süreci dışında kalmamak için yapılması gerekenler

Tüm bu genel değerlendirmeler ışığında ülkemizin değişim sürecinin dışında kalmaması için yapılması gerekenlere şöyle bir göz atarsak;

Öncelikle, özellikle istihdama yönelik strateji, politika ve iyileştirme çalışmalarından sorumlu devlet kurum ve kuruluşları, politikacılar, sivil toplum kuruluşları ve sendikalara büyük sorumluluk düştüğünü söyleyebiliriz.

Konunun diğer bir paydaşı olan holdinglerden, küçük ölçekli işletmelere kadar tüm iş veren kuruluşların gelişim sürecinde yaşanacak köklü değişimlere hazır olmaları için, kendilerine özgü kültür ve misyonları ışığında kısa, orta, uzun dönem vizyon çalışmalarını yapmaları ve yeni yatırım alanlarını yakalamaları gerekmektedir.

İş yaşamındaki olası değişimler

Yeni sosyal kavramlar, yönetim ilkeleri, hobi mesleklerde olası artış, mutasyona uğrayan meslekler, işler, esnek çalışma modelleri ve yeni iş alanlarının gereksinimi olan yeni iş planları, yeni iş tanımları ve yeni çalışan profilleri için işletmelerin hazırlıklı olmaları kaçınılmazdır.

Gelecekte yetenek yönetimi giderek önem kazanacak, işletmelerin fark yaratacak yetkinliklere sahip nitelikli çalışanları istihdam edebilmeleri, yetenekleri bulmaları, onları doğru tanımlanmış pozisyonlarla eşleştirmeleri, onları kazanmak ve elde tutmak için ayrı bir hazırlık yapmaları da kaçınılmaz olacaktır.

Yetenek önem kazandıkça onu bulmak da giderek zorlaşacak, internet başvurularındaki değişim ve çeşitlilikten firmaların eleman seçme yöntemlerine uzanacak olan değişim çerçevesi, işletmeleri eleman alım uygulamaları ve eğilimlerinde sürekli güncelliğe zorlayacaktır.

İş değiştirmelerin arttığı ve işyerlerinde kalma süresinin giderek azaldığı günümüzde, Y kuşağı ile birlikte oluşan kuşaklararası iletişim ve sorgulanan kurumsal sadakat, geniş bakış açısı ile düşünen değişim ve yetenek yöneticiliğini daha da ön plana çıkaracak, iş yerlerinin sürdürülebilir başarısında işverenlerle çalışanlar arasındaki değer verme, saygı, takdir ve bağlılık ilişkilerinin önemi de artacaktır.

Çalışanlarının güncel ve gelecekteki ihtiyaçlarını anlamak, onların değerleri, öncelikleri, beklentilerini karşılayacak sistemler kurmak, onların davranışlarını ve değişen alışkanlıklarını izleyerek farkındalık alanlarını keşfetmek ve bunu kurumsal verimliliğe çevirmek gereksinimi geleneksel yönetim alışkanlıklarını tamamen değiştirecektir.

Aynı anda birden fazla işi yapabilen, teknoloji kurdu Y kuşağı ve Y kuşağının ardından daha teknoloji bağımlısı ve daha hızlı olarak yer alacak yeni nesil kuşak çalışanların iş yaşamında önümüzdeki yıllarda giderek artacak sayıları, onlarla iletişim kurma ve verimliliklerini artırmanın püf noktaları üzerine daha çok düşünülmesini gerektirecektir.

İş ilişkileri ve standartları, işe yaklaşımları ve değerleri etkileyen kuşaklar arası farkındalık ve alttan gelenlerin zorlaması yeni yönetim modelleri geliştirip yeni nesil lider ve yönetici profilleri de yeniden tanımlatacaktır.

Üniversitelerin sorumlulukları

Türkiye'nin bu değişim sürecinin dışında kalmaması için üniversitelere düşen sorumluluklardan bazıları şu şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Geleceğin çalışan profilinin, en az bir yabancı dili çok iyi bilen, teknoloji kullanımını özümsemiş, yenilikçi ve yaratıcı, küresel bakan ve düşünen, hayat boyu öğrenebilen, sorgulayan, kriz ve risk yönetebilen, girişimci ve fark yaratabilen olabilmesi için yeni nesillere akademik donanım dışında farkındalık yaratacakları alanları ve sosyal zekalarını geliştirebilecekleri ortamların sağlanması,
- ✓ Üniversitelerde mühendislik ve fen bilimlerinde yapılan ar-ge çalışmaları ile sosyal bilimlerde yapılan bilimsel çalışmaların eşgüdümlü yapılması,
- ✓ Müfredatlarda yapılacak geleceğe yönelik iyileştirmelerin küresel düzeyde yetenek ihtiyacını ve bu arayışı karşılayacak yeni eğitim modellerini desteklemesi,
- ✓ Üniversite ile iş dünyası arasında daha etkin işbirliği yapılarak yetenekli eleman bulmakta güçlük çeken sektörlerin ihtiyaçlarının saptanması, deneyim istenen

alanlarda gençlere deneyim sağlayacak olanaklar sağlanması, değişen eleman seçme yöntemleri ve istihdam eğilimlerinin yakından izlenmesi,

- ✓ Eğilimler, meslekler ve iş alanlarına yönelik gelecek odaklı yaklaşımların üniversitelerde tartışılması.

TÜRKİYE KALKINMA BANKASI

Abdullah ÇELİK (*)

Bankanın kuruluş amaçları ve faaliyetleri

Ülkemiz kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla sanayi sektörüne yönelik olmak üzere 1975 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası A.Ş. (DESİYAB) adıyla kurulan Bankamız 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası ünvanını almıştır. 1989 yılında Turizm Bankası A.Ş.'nin de Bankamıza devredilmesiyle görev alanına bir hizmet sektörü olan turizm de dahil olmuştur. Bankamızın kuruluş amacı; Türkiye'nin kalkınması için, anonim şirket statüsündeki teşebbüslere karlılık ve verimlilik anlayışı içinde kredi vermek, iştirak etmek suretiyle finansman ve işletme desteği sağlamak, yurtiçi ve yurtdışı tasarrufları kalkınmaya dönük yatırımlara yöneltmek, sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunmak, yurtiçi ve yurtdışı ve uluslararası ortak yatırımları finanse etmek ve her türlü kalkınma ve yatırım bankacılığı işlevlerini yapmaktır.

Ülke kalkınmasını sağlayacak yatırımların farklı riskler içermesi ve uzun vadeli finans gerektirmesinden dolayı bunların desteklenmesi ayrı bir uzmanlık alanını gerektirmekte olup, kamusal sermayeli olmayan bankalar bu riskleri almak istemediğinden kalkınmaya yönelik yatırımların finansmanından uzak durmaktadırlar. Tüm dünyada bu nitelikteki yatırımların finansmanı çoğunlukla '**kalkınma bankaları**'nca sağlanmaktadır. Diğer finans kurumları kalkınma fonksiyonunun yerine getirilmesinden sonraki aşamalarda yani işletme ve revize yatırımlarda devreye girerek kalkınmayı sürekli hale getirmektedirler. Buna örnek olarak ülkemizdeki turizm sektöründeki gelişmeyi verebiliriz. Bankamız turizm sektörünü ilk finanse eden kuruluş olmuş, bu aşamada diğer bankalar farklı risk algılamalarından dolayı turizm sektörünün finansmanına katkı sağlamamışlardır. Turizm sektörüne yönelik kalkınma fonksiyonunun ifa edilmesinden sonra ticari bankaların risk algılamalarındaki değişiklikten sonra turizm sektörü finansman ihtiyacı ticari bankalar tarafından da büyük ölçüde karşılanmaktadır.

Bankamız tarafından ülkemiz kalkınması için kuruluş amacı doğrultusunda imalat sanayi, enerji, çevre, turizm, eğitim ve sağlık sektöründe gerçekleştirilecek yatırım projelerinin yatırım ve işletme harcamalarının finansmanı çalışmalarını sürdürmektedir. Bankamız sahip olduğu kaynakları yönetim kadrosu ve alanında uzmanlaşmış personeliyle kalkınmanın sağlanmasına yönelik olarak en verimli biçimde değerlendirmektedir.

Bankanın kredi faaliyetlerinin son yıllardaki gelişimi

Bankamızca 2008 yılında 875 milyon Türk Lirası, 2009 yılında 1.905 milyon Türk Lirası 15 Haziran 2010 tarihi itibariyle de 1.012 milyon Türk Lirası kredi başvurusu alınmıştır. Ülkemiz ekonomisi için çok önemli bir değer sahip olan yenilenebilir enerji sektörü alınan talepler içinde 2008 de %19, 2009 da %61, 2010 un ilk altı ayında ise %74 paya sahip olmuştur. 2010 yılında diğer sektör başvurularına baktığımızda turizmin %18,6, imalat sanayinin %4 paya sahip olduğunu görmekteyiz.

(*) Türkiye Kalkınma Bankası Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdürü

Bankamızca kullanılan kredi tutarlarını incelediğimizde 2008 yılında kullanılan 240 milyon Türk Lirası Kredinin %50'si sanayi, %28'i turizm, %12'si enerji ve %10'unun diğer sektörler için olduğunu görmekteyiz. 2009 yılında 360 milyon Türk Lirası kredi kullanılmış olup, bu tutarın %68'i enerji sektörüne, %12'si sanayi sektörüne, %7'si turizm sektörüne, %13'ü de diğer sektörler olarak gerçekleşmiştir. 2010 Ocak-Mayıs döneminde 204 milyon Türk Lirası kredi kullanılmış olup, bu tutarın %53'ü enerji sektörüne %30'u turizm sektörüne %12'si sanayi sektörüne, %5'i de diğer sektörler için kullanılmıştır.

Bankamız ülkemizin ihtiyaç duyduğu enerji, sanayi, turizm, eğitim ve sağlık yatırımlarına gerekli finansman olanaklarının sağlanması konusunda uluslararası finansman kuruluşlarından sağladığı fonları sektöre aktarmaya devam etmektedir. Bu kapsamda uluslararası finans kuruluşları ile çeşitli vesilelerle temaslarını sürdürmekte olup, bir yandan mevcut kredi ilişkisinde bulunduğumuz uluslararası finansman kuruluşlarından yeni kaynak temini ve bir yandan da farklı kurumlar ile ilişki kurulmasına ilişkin çalışmaları devam ettirmektedir.

Son yıllarda Bankamızın uluslararası kaynaklardan temin ettiği kredilerle ilgili bilgiler şu şekildedir.

Ülkemizin enerji üretimine katkı ve çeşitlilik sağlamak üzere; özel sektör eliyle yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik enerjisi üretiminin artırılması amacıyla sağlanan 200 Milyon USD tutarındaki Dünya Bankası "Yenilenebilir Enerji Projesi" kredisinde Bankamızın aracılık ettiği 50 Milyon USD tutarın tamamı 2009 yılsonu itibariyle tahsis edilmiş ve firmalara kullanıma tamamlanmıştır. Bu kapsamda Bankamız için 150 milyon USD Dünya Bankası kaynağından ve 30 milyon USD temiz Teknoloji Fonundan olmak üzere toplam 180 Milyon USD tutarında kredi anlaşması, 9 Haziran 2009 tarihinde Hazine Müsteşarlığı garantisi ile imzalanmış bulunmaktadır. Kredi genel olarak yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği projelerinin finansmanında kullanılmaktadır.

Yine Dünya Bankası kaynaklarından Apex yöntemi ile kullanılmak üzere 100 Milyon USD tutarında KOBİ kredisinin görüşmeleri tamamlanmış ve kredi anlaşması 6 Temmuz 2010 tarihinde imzalanmıştır. Bu kredi ticari bankalar aracılığı ile KOBİ lere kullanılacak ve minimum %25'lik bir kısmı kalkınmada öncelikli yörelere tahsis edilecektir.

2001 yılından itibaren ülkemizdeki KOBİ'lerin finansman ihtiyaçlarının karşılanması çerçevesinde, aracı bankalarla yaptığı global kredi anlaşmaları yoluyla kredi kullandıran AYB ile 2002 yılından itibaren aracı banka olarak çalışmaya başlayan Bankamız, Hazine Müsteşarlığı garantörlüğünde Sanayi Sektör Global IV Kredisi, Global V Kredisi, KOBİ Geliştirme ve AYB Enerji ve Çevre Kredisi için anlaşmalar yapmıştır. KOBİ lerin yatırım ve işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak Avrupa Yatırım Bankası'ndan 100.000.000 EUR tutarında finansman sağlanmış ve kredi anlaşması 8 Haziran 2009 tarihinde Hazine Müsteşarlığı garantisi ile imzalanmıştır. Bu sürecin devamı niteliğinde olan kredi, AYB ve AB'nin belirlediği sektör kısıtlamaları dışında kalan KOBİ'ler için; sanayi, turizm, sağlık, eğitim, bilgi teknolojileri ve enerji gibi üretim ve hizmet sektörlerinde, KOBİ olmayan kamu veya özel sektör kurumları için; AYB 'nin belirlediği öncelikli sektörlerde gerçekleştirilen projelerin iç ve dış finansmanında kullanılmaktadır. Enerji ve çevre projelerinde kullanılmak üzere 10 Aralık 2009 tarihinde imzalanan anlaşma ile Avrupa Yatırım Bankası kaynağından 150.000.000 EUR tutarında finansman sağlanmış ve firmalara kullanım başlamıştır.

İslam Kalkınma Bankası'ndan, KOBİ yatırımlarının finansmanında kullanılmak üzere 40.000.000 USD tutarında finansman sağlanmış ve kredi anlaşması 03 Haziran 2009 tarihinde imzalanmıştır.

Fransız Kalkınma Ajansı (AFD) ile 2008 yılında yapılan sözleşme ile Apex yöntemi ile kullanılmak üzere, 20.000.000 EUR tutarında fon temin edilerek tamamı 2009 yılı içerisinde firmalara kullanılmıştır.

Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası kaynaklarından 44.620.000 EUR tutarında kredi KOBİ kapsamında firmalara kullanılmıştır. Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası kaynaklarından Apex projelerinin finansmanında kullanılmak üzere yeni bir kaynak temini görüşmeleri tamamlanmış ve 50 Milyon euro tutarında olması beklenen krediye ilişkin anlaşmanın kısa süre içerisinde imzalanması beklenmektedir.

Bankanın önümüzdeki dönemde planlanan faaliyetleri ve hedefleri

Son yıllarda yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği alanlarındaki yatırımları destekleyen Bankamız 2009 yılından itibaren bu sektörler için bilinçli bir stratejiyle artırmıştır. Ülkemiz ekonomisi için önemli bir unsur olan enerji açığı ülke dışı enerji kaynaklarına bağımlı olmamız sonucunu doğurmaktadır. Bu bağımlılık ekonomik kayıplar yanında ülke dışı politika stratejilerini de olumsuz etkileyebilmektedir. Devletin Kalkınma Bankası olmamız bilinciyle bu alanda yapılacak yatırımları önümüzdeki dönemlerde de artarak destekleyeceğiz. Enerji sektörüne 2002 yılından bugüne kadar sadece Avrupa Yatırım Bankası (AYB) ve Dünya Bankasından kaynak sağlama çalışmalarımız varken önümüzdeki dönemlerde kaynak çeşitliliği sağlamak suretiyle sektöre olan desteğimizi artırarak sürdüreceğiz. Buna örnek olarak bugünlerde Fransız Kalkınma Ajansı ile yapmakta olduğumuz görüşmelerimizi verebiliriz. Benzer çalışmalarımızı hızla artarak sonuçlarını önümüzdeki yıllarda çokça görecektir.

Tüm dünyada ekonomilerin önemli bir yükünü taşıyan Küçük ve Orta Ölçekli (KOBİ) işletmelere destek sağlama hususunda faaliyetlerimizi artıracacağız. Kuruluş Kanunumuz gereği sadece anonim şirketlere kredi verebiliyor olmamız ve kredilerimizi projelere dayalı olarak kullanmamız küçük ölçekli işletmelere kredi vermemizi imkansız kılabilen ya da verimsiz bir faaliyet türü haline getirebilmekteydi. Ancak 2007 yılından itibaren ticari bankaların geniş şube ağlarından ve bu alandaki tecrübelerinden yararlanmak üzere toptancı bankacılık uygulamalarına başladık. Yurt dışından uygun şartlarda sağlamış olduğumuz kaynakları yine uygun koşullarda kalkınma felsefesine uygun yatırımlara hızlı ve etkin bir biçimde destek sağlayabilmekteyiz. Bu kapsamda Ankara OSTİM Organize Sanayi Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere yapmış olduğumuz uygulamalarda başarılı sonuçlar aldık. Halen İstanbul Tarihi Yarımada Turizm Sektörünü destekleme kapsamında yürütülmekte olan bir projemiz devam etmektedir.

Ayrıca bu alanda yurt dışı finans kuruluşları ve fonlarla görüşmelerini sürdürdüğümüz kaynak sağlama çalışmalarımız bulunmaktadır. Çalışmalarımız tamamlandıkça sonuçlarını ekonomiye yansıtmaya devam edeceğiz. Önümüzdeki yıllarda toptancı bankacılık faaliyetlerimizin Bankamız bilançosunda önemli bir yer tutacağını ve Bankamızın uluslararası boyutlarda bir kalkınma bankası haline gelmesinde çok katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Kullandığı kredileri kriz dönemi olan 2008 ve 2009 yıllarında bir önceki yıla göre %48 ve %36 oranında artıran Bankamızın 2010 yılındaki hedefi de önemli oranda büyüme olarak belirlenmiştir. Kaynak sağlama ve çeşitlendirme hususunda yaptığımız çalışmalar ile yatırımcılara hızlı ve etkin bir biçimde ulaşmamız yanında sunduğumuz uygun maliyet ve diğer avantajlar ışığında hedeflerimize rahatlıkla ulaşabileceğimizi söyleyebiliriz.